

Original Research Paper

The Islamic Revolutionary Council and the issue of university: A review of negotiation proceedings of Revolutionary Council from 1979 to 1981

Seyed Abdolamir Nabavi*

Associate Professor, Department of Regional Studies, University of Tehran, Iran

ARTICLE INFO

Received: Aug. 1, 2022

Revised: Nov. 6, 2022

Accepted: Nov. 21, 2022

KEYWORDS

Iran
Revolutionary Council
university
higher education
student movement
Iranian Revolution

* Corresponding Author
s.a.nabavi@ut.ac.ir

How to Cite this article:

Nabavi, S.A. (2023). The Islamic Revolutionary Council and the issue of university: A review of negotiation proceedings of Revolutionary Council from 1979 to 1981. *Journal of University Studies*, 1(2), 109-134.
doi: 10.22035/jous.2023.4964.1017

URL:

http://www.jous.ir/article_426.html

Copyright:

© The Authors. This is an open access article under the [CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) license

ABSTRACT

The victory of the 1979 Islamic revolution marked a new stage of academic life in Iran, especially affecting the relationship between the university and the political domain. The present article is seeking to review the documents of the Revolutionary Council; including resolutions and negotiation proceedings, examine the important period of February 1979 to July 1981 in order to determine what factors affected the decisions of this council. Accordingly, four-dimensional debates and resolutions were identified in this period to change the structure and arrangement, to manage current issues, to solve remaining problems from the past and, to respond to the demands and bargaining of different social and political groups. Some of the resolutions have so far been reviewed by researchers, but the negotiation proceedings, although incomplete, have received less attention and analysis due to their recent publication. These negotiations, which include 10 months (March to December 1979), provide an interesting picture of the approaches of the revolution leaders regarding universities and have been analyzed with reference to the historical context. At first, the debates and resolutions are focused more on structural changes, but with the rapid emergence of problems, this is mixed with socio-political demands and pressures, and the council inevitably moves in several directions at the same time. This review shows that, firstly, in order to understand the evolution of academic universities in Iran after the revolution, we need to study the developments during the one-and-a-half-year period (1979 to 1981) after the victory of the revolution until the emergence of the Cultural Revolution. Secondly: the management and reconstruction of the higher education system in general, and the issue of the university in particular, has been an important concern for leaders and statesmen after the revolution, and they repeatedly spoke about the current developments, problems and unrests. However, there was no consensus or common perception among the members of the council, and there was anxiety about the power and position of the council and fear of what would probably happen due to the speed and extent of changes, has greatly influenced their stance toward the development of universities or students' activities. The final result of this analytical presentation is not necessarily different from other studies, but perhaps it can draw a more accurate picture of a short and important period that is often given less attention and focus due to the importance of the Cultural Revolution.

INTRODUCTION

The victory of the 1979 revolution is considered the beginning of a new stage of academic life in Iran, because it was the onset of the transformation of the relationship between the university and the political domain and the redefinition of expectations from higher educational institutions. The relationship between university and politics has been examined from different perspectives during this long period. Most of the studies have tried to analyze the relationship between these two based on political and social developments, but in most of them, the internal competitions and dynamics of each field and their effects and consequences have been neglected. Moreover, almost all of these studies consider the Cultural Revolution in 1980 as a turning point in the history of Iran's scientific system and focus on it. Although this point is true, it has caused a short but important period; that is, from February 1979 to the beginning of ۱۹۸۰, which is the connecting period between the Islamic Revolution and the Cultural Revolution, would be under the shadow.

To show this importance, the present article attempts to review this period and show that at least part of what happened under the title of Cultural Revolution is the continuation of the actions and differences that had started before. The sources of this historical study are the documents of the Revolutionary Council, including resolutions and the details of negotiations.

Islamic Revolutionary Council. The Revolutionary Council was formed in January 1980 with the aim of taking measures to govern the country during the transition period. The initial core of the council was Motahari, Beheshti, Bahonar, Mousavi Ardabili and Hashemi Rafsanjani and it was managed by Motahari. Once it was decided that the number of members would increase, other people were gradually invited upon the approval of Imam Khomeini, such as Taleghani, Khamenei and Bazargan. The most important decisions of this group were organizing protests and strikes, talking with commanders of the armed forces and representatives of embassies, and introducing Bazargan for the position of prime minister. After the Imam's return to Iran on February 1, 1979 and the issuance of Bazargan's decree as Prime Minister on the 5 of February, the Revolutionary Council acted as the legislative branch and interim government worked as the executive branch.

Universities in Light of Revolutionary Council's Decisions. We can categorize debates and resolutions of the Revolutionary Council about universities in four general groups:

First; all that are in the framework of changing and rebuilding existing institutions and laws; for example: the establishment of the Ministry of Culture and Higher Education and the merger of some universities and higher education institutions.

Second; cases those are common and ongoing in the field of management such as, university entrance examinations and the beginning of the new academic year.

Third, those related to solving or reducing problems left over from the past, such as the large number of applicants to enter universities against the low capacity of higher education institutions, and as a result, the large number of unemployed and dissatisfied graduates.

Fourth, cases those are in response to the pressures and bargaining of different social and political groups; such as the approval of the realization of the plans of the headquarters of the Cultural Revolution.

CONCLUSION

The Revolutionary Council founded in a critical situation and ended its work in a critical situation. Throughout its tenure, this council faced with a reality called "dual sovereignty" whether in December 1978 to February 1979, and in February 1979 to July 1980. The first period was in an easy competition with the Bakhtiar government and the second period was in a difficult competition with the newly established popular institutions. As said, there was a little consensus within the Council and it was less of an issue where there was no disagreement among members. It seems that what existed in the Revolutionary Council were different images and perceptions of the higher education system or university, which had nothing in common with each other; part of this was due to the academic background of the members, and part was due to their relationship with academics in the years before the revolution. However, the details of negotiations show that the concern about the power and position of the Council and the fear of what will probably happen due to the speed and scope of the developments have had a great impact on their stance towards the developments of universities or students' activities.

In any case, the goal and final result of this review is not necessarily different from other studies, but it may be able to provide a more accurate picture of a short and important period that is often given less attention due to the importance of the Cultural Revolution.

NOVELTY

Some of the resolutions of the Revolutionary Council regarding universities have already been cited by the authors, but the details of negotiations have received less attention due to being published recently. Although the details of the negotiations have not been fully published and it covers only 10 months (March to December 1979), these writings give an interesting picture of their approaches and disagreements about higher education.

CONFLICT OF INTEREST

The author declares no conflict of interest.

University Studies

Vol. 1
Issue 2
Winter 2023

BIBLIOGRAPHY

- Alam, A. (2014). *Diaries of Alam* (Vol. 7; A. Alikhani (Ed.)). Tehran, Iran: Moeen. (In Persian)
- Ali Beigi, Z., Dehghannejad, M., & Jafari, A. (2018). Process of Systematizing Islamic Republic and the Roles of the Revolutionary Council during the Transfer of Power. *Islamic Revolution Research*, 6 (23), 181-203. (In Persian)
- Arendt, H. (2002). *On Revolution* (E. Fooladvand, Trans.). Tehran, Iran: Kharazmi. (In Persian)
- Ashraf, A., & Banuazizi, A. (1985). The State, Classes and Modes of Mobilization in the Iranian Revolution. *State, Culture and Society*, 1(3), 3-40.
- Bazargan, M. (1983). *The Problems and Issues of the First Year of the Revolution from the Words of Bazargan*. Tehran, Iran: Freedom Movement of Iran. (In Persian)
- Bazargan, M. (2008). *60 Years of Services and Resistanc* [Interview with G. Nejat] (2nd ed.). Tehran, Iran: Rasa. (In Persian)
- Bill, J. (2002). *The Politics of Iran: Groups, Classes and Modernization* (A. Morshedizad, Trans.) Tehran, Iran: Akhtaran. (In Persian)
- Doroudian, R. (1967). State, University, Student. *Iranian Issues Monthly*, 4(9), 46-49. (In Persian)
- Etelaat* Newspaper (25 Oct. 1979). 16 Polytechnique professors were taken hostage. <https://www.ettelaat.com>
- Etelaat* Newspaper (25 Oct. 1979). The story of Tehran hotels occupying by students. <https://www.ettelaat.com>
- Etelaat* Newspaper (28 Oct. 1979). Students in cities also occupied hotels. <https://www.ettelaat.com>
- Etelaat* Newspaper (30 Oct. 1979). Students occupied Ladan hotel of arak. <https://www.ettelaat.com>
- Etelaat* Newspaper (31 Oct. 1979). Koroush hotel of Shiraz was occupied by students. <https://www.ettelaat.com>
- Farasatkah, F. (2008). *The Adventure of University in Iran*. Tehran, Iran: Rasa. (In Persian)
- Fatemi, K. (1982). Leadership by Distrust: The Shah's Modus Operandi. *The Middle East Journal*, 36 (1), 48-61.
- Hashemi Rafsanjani, A. (2004). *Records and Memories of 1979 and 1980: The Revolution and Victory*. Tehran, Iran: Ma'arif of the Revolution Publication. (In Persian)
- Hooshmand, E. (2021). *Investigating How and the Process of Cultural Revolution*. Cheshm Andaze Iran. (In Persian)

- Irna* (13 Jan. 2021). Salimi Namin: The Handwritten of the Revolutionary Council negotiations helps to clarify of the issues.
- Khomeini, R. (2010). *Sahifeh-ye Imam* (Vols. 5, 10 and 12). Tehran, Iran: Institute for Editing and Publishing Imam Khomeini's Works. (In Persian)
- Menasheri, D. (2017). *Education and the Making of Modern Iran* (M. H. Badamchi, & E. Mosleh, Trans.). Tehran, Iran: Hekmate Sina. (In Persian)
- Milani, M. (2002). *The Making of Iran's Islamic Revolution: from Monarchy to Islamic Republic* (M. Attarzadeh, Trans.). Tehran, Iran: Gām-e Now. (In Persian)
- Nabavi, S. A. (2014). Idealistic University in Islamic Republic of Iran. In *Culture, University and Research*. Tehran, Iran: Institute for Cultural and Social Studies. (In Persian)
- Peyman, M. (2022). What was happened at Cultural Revolution in Iranian Universities (Based on *Etelaat* Newspaper: Feb1979- Feb 1985) (Unpublished master thesis). Islamic Azad University, Tehran North Branch, Tehran, Iran. (In Persian)
- Razavi, M. (1997). *Hashmi and Revolution*. Tehran, Iran: Hamshahri. (In Persian)
- Ringer, M. (2002). *Education, Religion and the Discourse of Cultural Reform in Qajar Iran* (M. Haghighatkah, Trans.). Tehran, Iran: Qoqnoos. (In Persian)
- Rodee, C. C., Anderson, T. J., Christol, C. Q., & Green, T. G. (1983). Culture Conflict and the Politics of Change (Chapter 14). In *Introduction to Political Science*. New York: McGraw Hill.
- Saeli, M. (2005). *Council of the Islamic Revolution*. Tehran, Iran: Islamic Revolution Document Center. (In Persian)
- Sahabi, E. (1999). What Happened in the Revolutionary Council? [Interview]. *Irane Farda Monthly*, 51. (In Persian)
- Sharafzadeh, M. (2004). *Cultural Revolution in Iranian Universities*. Tehran, Iran: Research Institute of Imam Khomeini and Islamic Revolution. (In Persian)
- Shargh Daily* (12 Jan. 2022). The highest salary of the Revolutionary Council was held by Agha Ayoub abdarchi.
- Tehrani, M. (2017). *University, Communication and National Development in Iran*. Tehran, Iran: Institute for Cultural and Social Studies. (In Persian)
- The Revolutionary Council Negotiations* (Vols. 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9 and 10) [Electronic Version] (In Persian)
- Zakersalehi, G. (2009). The Study of Legal and Managerial Aspects of Autonomy of Universities. *Research and Planning in Higher Education*, 15 (3), 79-106. (In Persian)

University Studies

Vol. 1
Issue 2
Winter 2023

فصلنامه مطالعات دانشگاه

Homepage: <http://www.jous.ir>

مقاله مروری

شورای انقلاب و مسئله دانشگاه؛ بازخوانی صورت مذاکرات شورای انقلاب از ۱۳۵۷ تا ۱۳۵۹

سید عبدالامیر نبوی*

دانشیار گروه مطالعات منطقه‌ای، دانشکده حقوق علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

چکیده	اطلاعات مقاله
<p>پیروزی انقلاب ۵۷ مرحله جدیدی از حیات دانشگاه در ایران را رقم زد، به‌ویژه رابطه دانشگاه و سیاست را تحت تأثیر قرار داد. مقاله حاضر در پی آن است با بازخوانی مستندات شورای انقلاب، شامل مصوبات و صورت مذاکرات، به بررسی دوره مهم بهمن ۱۳۵۷ تا تیر ۱۳۵۹ بپردازد. بر این اساس، چهارگونه بحث و مصوبه در این دوره شناسایی شد: ۱. برای تغییر ساختار و بازآرایی؛ ۲. برای مدیریت مسائل جاری؛ ۳. برای حل مشکلات برجای مانده از گذشته؛ و ۴. برای پاسخگویی به مطالبات و چانه‌زنی‌های گروه‌های مختلف اجتماعی و سیاسی. برخی از مصوبات شورا تا کنون از سوی محققان بررسی شده است، اما صورت مذاکرات، اگرچه کامل نیست، به دلیل تازگی در انتشار، کمتر مورد توجه و تحلیل بوده است. این صورت مذاکرات، که شامل ده ماه (اسفند ۱۳۵۷ تا آذر ۱۳۵۸) می‌شود، با ارجاع به زمینه‌های تاریخی بحث تحلیل شده است. بحث‌ها و مصوبات شورا ابتدا بیشتر متوجه تغییرات ساختاری است، اما با بروز سریع مشکلات، سبب می‌شود این امر با مطالبات و فشارهای سیاسی - اجتماعی درهم آمیخته شود و شورا به ناچار در چند مسیر به صورت هم‌زمان حرکت کند. این بازخوانی نشان می‌دهد که اولاً برای درک تحولات دانشگاه‌ها در ایران بعد از انقلاب، ناچاریم به مطالعه تحولات دوره یک سال و نیم از پیروزی انقلاب تا قبل از وقوع انقلاب فرهنگی (۱۳۵۷ تا ۱۳۵۹) بپردازیم. ثانیاً مدیریت و بازسازی نظام آموزش عالی به‌طور عام و مسئله دانشگاه به‌طور خاص دغدغه‌ای مهم برای رهبران و دولتمردان پس از انقلاب بوده است و آن‌ها بارها درباره تحولات، مشکلات و ناآرامی‌های موجود سخن گفته‌اند. با این حال، تصویر یا برداشت مشترکی نزد اعضای شورا وجود نداشت و نگرانی درباره قدرت و جایگاه شورا و هراس از آن چه که احتمالاً بر اثر سرعت و گستره تحولات رخ خواهد داد، در موضع‌گیری آنان در قبال تحولات دانشگاه‌ها یا فعالیت‌های دانشجویی تأثیر زیادی داشته است. نتیجه نهایی این بررسی ارائه تحلیلی لزوماً متفاوت از دیگر مطالعات نیست، اما شاید بتواند تصویر دقیق‌تری از دوره‌ای کوتاه و مهم ترسیم کند که اغلب به دلیل اهمیت انقلاب فرهنگی، کمتر مورد توجه و بررسی قرار گرفته است.</p>	<p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۱۰ تاریخ اصلاح: ۱۴۰۱/۰۸/۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۸/۳۰</p>
	<p>واژگان کلیدی: شورای انقلاب دانشگاه آموزش عالی جنبش دانشجویی انقلاب ایران</p> <p>* نویسنده مسئول s.a.nabavi@ut.ac.ir</p>
	<p>چگونه به این مقاله ارجاع دهیم: نبوی، سید عبدالامیر (۱۴۰۱). شورای انقلاب و مسئله دانشگاه؛ بازخوانی صورت مذاکرات شورای انقلاب از ۱۳۵۷ تا ۱۳۵۹. فصلنامه مطالعات دانشگاه، (۲۱)، ۱۰۹-۱۳۴. doi: 10.22035/jous.2023.4964.1017</p> <p>URL: http://www.jous.ir/article_426.html</p>
	<p>کپی‌رایت: © نویسندگان / دسترسی به متن کامل مقاله براساس قوانین کپی‌رایت کامانز CC BY 4.0 آزاد است.</p>

۱. مقدمه

پیروزی انقلاب ۱۳۵۷ آغاز مرحله جدیدی از حیات آکادمیک در ایران محسوب می‌شود، چراکه سرآغاز دگرگونی روابط دانشگاه و سیاست و بازتعریف انتظارات از نهادهای دست‌اندرکار آموزش عالی بود. اصولاً پیروزی یک انقلاب موجب می‌شود رهبران و فعالان انقلابی برپایی نظامی نوین و ساختن جامعه‌ای متناسب با آن را بیش از هر زمان دیگری در دسترس ببینند، لذا مصمم می‌شوند بیشتر و جدی‌تر از قبل، برای تحقق آرمان‌ها و آرزوها بکوشند. در این دوره که از آن با نام «ماه عسل» انقلاب یاد می‌شود، تلاش آگاهانه‌ای برای گسست از گذشته و تعیین مسیری جدید و بی‌بازگشت صورت می‌پذیرد؛ مسیری که انتظار می‌رود سرمشق دیگر جوامع قرار گیرد و به شکل‌گیری فصل جدیدی از تاریخ بشری بینجامد: «داستانی سراسر نو که هیچ‌گاه قبلاً گفته یا دانسته نشده است» (آرنت^۱، ۱۳۸۱، ۲۳). در پی این منظور و اغلب بی‌توجه به مشکلات و دشواری‌های پیش‌رو، بازسازی فوری نهادها و مناسبات موجود مورد توجه قرار می‌گیرد.

روشن است که در این روند، نظام آموزش عالی جایگاه خاص و متمایزی می‌یابد و براساس درک جدیدی که از انسان و هویت وی حاکم می‌شود، عنصر «آموزش» به داروی همه دردها تبدیل و تا مدت‌ها، اغلب مشکلات از وجود کاستی یا کم‌کاری در این حوزه دانسته می‌شود. لزوم بازپروری شهروندان و تلاش برای رفع نیازهای نظام سیاسی جدید ایجاب می‌کند که وضعیت نظام آموزش عالی، به‌طور عام، و نهاد دانشگاه، به‌طور خاص، هرچه زودتر و در چارچوب اولویت‌های انقلابی بازبینی و دگرگون شود. بنابراین آموزش، ضمن آن‌که خود موضوع تغییر است، به ابزار تغییر هم تبدیل می‌شود. لذا، به تعبیر رینگر، این امر به‌صورت محور مهم مناقشه میان جناح‌های مختلف اجتماعی و سیاسی «بر سر فرهنگ، هویت و رهبری اجتماعی» (رینگر^۲، ۱۳۸۱، ۱۵ و ۲۲۵) نیز درمی‌آید.

رابطه دانشگاه و سیاست، و به‌طور مشخص دولت، در این دوره بلند تا کنون از منظرهای مختلفی بررسی شده است. واقعیت آن است که در سال‌های اخیر، آثار زیادی در این زمینه منتشر شده است، چه به‌صورت یادداشت و چه به‌صورت پژوهش. این آثار جدا از صدها خاطره و مصاحبه‌ای است که در چهار دهه گذشته چاپ شده و هر یک در جای خود خواندنی و قابل بررسی است. عموم پژوهش‌های صورت‌گرفته کوشیده‌اند با توجه به تحولات سیاسی و اجتماعی، رابطه میان آن‌ها را واکاوی کنند؛ تعداد قابل توجهی بر جنبش دانشجویی تمرکز کرده‌اند و تعدادی از آن‌ها نیز از دستگاه‌های فکری و مفهومی از پیش موجود، مانند مباحث آلتوسر، بهره‌گرفته‌اند. این‌گونه تحقیقات یافته‌های مهمی داشته است، اما

واقعیت آن است که در اغلب تحلیل‌ها، بحث از تعامل این دو حوزه به تلاش یکی برای تسخیر دیگری و تلاش دیگری برای حفظ موجودیت و استقلال خود فروکاسته شده است. در نتیجه، از رقابت‌ها و پویایی‌های داخلی هر حوزه و آثار و پیامدهای مهم چنین مسئله‌ای غفلت شده است.

نکته مهم‌تر آن‌که تقریباً تمامی این نوشته‌ها وقوع انقلاب فرهنگی در سال ۱۳۵۹ را نقطه عطفی هم در تاریخ سیاسی و هم در تاریخ نظام علم ایران تلقی و بر آن تمرکز کرده‌اند. اگرچه این نکته درست است و بررسی ابعاد گوناگون پدیده انقلاب فرهنگی هنوز و همچنان جای کار دارد، باعث شده است که دوره‌ای کوتاه – ولی مهم – در سایه قرار گیرد. این دوره کمتر بررسی شده یک سال و نیم ابتدای انقلاب است؛ یعنی از بهمن ۱۳۵۷ تا اوایل ۱۳۵۹ که دوره اتصال انقلاب اسلامی تا انقلاب فرهنگی است. چنان‌که در جایی دیگر گفته‌ایم، «اگرچه انقلاب فرهنگی در تاریخ آموزش عالی ایران به‌طور معمول مرحله‌ای مهم و بنیادین در این زمینه به‌شمار آمده است، تلاش برای بازسازی نظام آموزش عالی یا نهاد دانشگاه بدان منحصر نمی‌شود» (نبوی، ۱۳۹۲، ۲۱۱). به تعبیر دیگر، برای درک دقیق‌تر تحولات نظام علم و نهاد دانشگاه در ایران پس از انقلاب، از جمله در مقطع مهم انقلاب فرهنگی، باید کمی به عقب برگردیم و بر تحولات این یک سال و نیم تمرکز کنیم.

برای نشان دادن این مهم، مقاله حاضر می‌کوشد در پرتو آن‌چه تا کنون به اندازه کافی بررسی نشده است، به بازخوانی دوره پس از انقلاب تا وقوع انقلاب فرهنگی پردازد و نشان دهد دست‌کم بخشی از آن‌چه ذیل عنوان انقلاب فرهنگی رخ داده، تداوم اقدامات و اختلافاتی است که از قبل آغاز شده بود. منابع این مطالعه تاریخی مستندات شورای انقلاب است: ۱. مصوبات شورا، و ۲. صورت مذاکرات آن. بازخوانی هم مصوبات و هم صورت مذاکرات شورای انقلاب نشان می‌دهد که مدیریت و بازسازی نظام آموزش عالی به‌طور عام و مسئله دانشگاه به‌طور خاص دغدغه مهمی نزد رهبران و دولتمردان پس از انقلاب بوده است و آن‌ها بارها درباره تحولات، مشکلات و ناآرامی‌های موجود سخن گفته‌اند. برخی از مصوبات، و نه همه آن‌ها، قبلاً مورد توجه و استناد برخی از نویسندگان قرار گرفته است، اما صورت مذاکرات، به‌دلیل تازگی در انتشار، کمتر مورد توجه بوده و فقط در مقاله هوشمند (۱۴۰۰) به بخش‌هایی از آن استناد شده است.

اگرچه صورت مذاکرات به‌طور کامل منتشر نشده است و شامل ده ماه (اسفند ۱۳۵۷ تا آذر ۱۳۵۸) می‌شود، اما همین نوشته‌های معدود هم تصویر جالبی از بیم و امیدهای رهبران انقلاب و

۱. مصوبات شورای انقلاب در منزلگاه اینترنتی مرکز پژوهش‌های مجلس به نشانی زیر در دسترس است. تمامی مصوباتی که در این مقاله مورد استناد قرار گرفته‌اند به همین نشانی است که برای اختصار ذکر نشده است:

رویکردها و اختلاف نظرهای آنان به دست می‌دهد. در پرتو هم مصوبات و هم صورت مذاکرات، می‌توان تصویر آموزش عالی در ایران و مسائل دانشگاه در دوره یک سال و نیم پس از انقلاب را بازسازی کرد. به تعبیر دیگر، بازخوانی و بررسی این دو گروه از مستندات مسیر نظام آموزش عالی ایران و دانشگاه را در دوره‌ای مهم و پرحادثه روشن می‌کند. البته، بخشی از مصوبات شورا به‌طور مستقیم به مسائل آموزش عالی مربوط می‌شوند و بخشی دیگر به‌صورت غیرمستقیم. همچنین، مصوبات و مباحث درباره آموزش عالی و دانشگاه خود بر دو دسته هستند: ۱. آن‌هایی که حالت کلی و سیاست‌گذارانه دارند، و ۲. آن‌هایی که درباره موضوعی خاص هستند.

۲. شورای انقلاب اسلامی

شورای انقلاب در دی‌ماه ۱۳۵۷ به فرمان امام خمینی و با هدف اتخاذ تدابیری برای اداره کشور در دوره گذار تشکیل شد. ظاهراً لزوم تشکیل چنین شورایی در جریان گفت‌وگوهای امام با فعالان سیاسی در پاریس مطرح شد. به‌خصوص در دیدارهای ایشان با مهدی بازرگان و مرتضی مطهری در آبان و آذر ۱۳۵۷، درباره ترکیب چنین جمعی گفت‌وگو می‌شود (بازرگان، ۱۳۷۷، ۲۵۸-۲۵۷؛ سائلی، ۱۳۸۴، ۲۳)، هرچند از برخی خاطرات برمی‌آید که ایده اولیه از طرف مطهری بوده است (سحابی، ۱۳۷۷، ۱۱). جلسات اولیه این شورا از آذر ۱۳۵۷ در تهران آغاز شد که به‌صورت مخفیانه بود. در واقع، با صدور پیام امام در ۲۲ دی‌ماه بود که وجود چنین شورایی علنی شد: «در جهت تحقق اهداف اسلامی ملت، شورایی به نام شورای انقلاب اسلامی، مرکب از افراد باصلاحیت و مسلمان و متعهد و مورد وثوق، موقتاً تعیین شده و شروع به کار خواهند کرد. ... این شورا موظف به انجام امور معین و مشخصی شده است. از آن جمله مأموریت دارد تا شرایط تأسیس دولت انتقالی را مورد بررسی و مطالعه قرار داده و مقدمات اولیه آن را فراهم سازد» (خمینی، ۵/۱۳۸۹، ۴۲۶).

هسته اولیه شورای انقلاب عبارت بودند از: مرتضی مطهری، سیدمحمد حسینی بهشتی، محمدجواد باهنر، عبدالکریم موسوی اردبیلی و علی‌اکبر هاشمی رفسنجانی و مدیریت آن با مطهری بود. البته، چون مقرر شده بود که تعداد اعضا افزایش یابد، به تدریج افراد دیگری پس از تأیید امام، برای عضویت دعوت شدند. این افراد عبارت بودند از: سیدمحمد طالقانی، سیدعلی خامنه‌ای، محمدرضا مهدوی کنی، احمد صدر حاج‌سیدجوادی، مهدی بازرگان، یدالله سحابی، مصطفی کتیرایی، محمدولی قرنی و علی‌اصغر مسعودی (هاشمی رفسنجانی، ۱۳۸۳، ۱۲۵-۱۲۲). مهم‌ترین تصمیمات این جمع سازماندهی اعتراضات و اعتصابات، گفت‌وگو با فرماندهان نیروهای مسلح و نمایندگان سفارتخانه‌ها، تشکیل کمیته استقبال از امام و معرفی بازرگان برای نخست‌وزیری بود. پس

از بازگشت امام به ایران در ۱۲ بهمن و صدور حکم نخست‌وزیری بازرگان در ۱۵ بهمن، شورای انقلاب به‌عنوان قوه قانونگذاری و دولت موقت به‌عنوان قوه اجرایی به ایفای نقش پرداختند. در این زمان، تعدادی از اعضای شورا (بازرگان، سحابی، صدر حاج‌سیدجوادی و کتیرایی) به دولت رفتند و قری نیز به ارتش منتقل شد. در نتیجه، تعداد اعضای شورا به چهار نفر کاهش یافت. به همین سبب، سیدابوالحسن بنی‌صدر، صادق قطب‌زاده، حسن حبیبی، عزت‌الله سحابی و عباس شیبانی به شورا پیوستند تا تعداد اعضای آن کامل شود.

با پیروزی انقلاب در ۲۲ بهمن، دوره دوم فعالیت شورا آغاز و تصمیمات مهمی برای تنظیم امور کشور اتخاذ شد. در عین حال، ترور مطهری در ۱۱ اردیبهشت ۱۳۵۸ باعث شد ریاست شورا به طالقانی سپرده شود و اندکی بعد، با درگذشت وی در ۱۹ شهریور ۱۳۵۸، بهشتی به ریاست شورا برگزیده شد. در این دوره، به دلیل تداخل در امر تصمیم‌گیری، اختلافات زیادی میان شورا و دولت موقت بروز کرد؛ چنان‌که بازرگان طی گزارشی به رهبری و شورای انقلاب، خواهان «تقویت و تحرک بیشتر شورای انقلاب» و «تجمع، وحدت و سرعت در تصمیم‌گیری‌های مقامات مسئول» شد (بازرگان، ۱۳۶۲، ۳۵-۳۴). بالأخره، در اواخر تیر ۱۳۵۸ مقرر شد که تعدادی از اعضای دولت به شورای انقلاب و تعدادی نیز از شورای انقلاب به دولت موقت منتقل شوند: علی‌اکبر هاشمی رفسنجانی به معاونت وزارت کشور، محمدرضا مهدوی کنی به معاونت وزارت کشور و همزمان ریاست کمیته‌های انقلاب اسلامی، سیدعلی خامنه‌ای به معاونت وزارت دفاع و محمدجواد باهنر به معاونت آموزش و پرورش منصوب شدند (سائلی، ۱۳۸۴، ۵۵-۵۱) و از اعضای دولت هم داریوش فروهر، مصطفی کتیرایی، ناصر میناچی، هاشم صباغیان و صادق طباطبایی به شورای انقلاب راه پیدا می‌کنند. میرحسین موسوی، حبیب‌الله پیمان، ابراهیم یزدی، احمد جلالی و حسن حبیبی نیز در دوره‌هایی به‌عنوان اعضای شورا فعالیت کردند.^۱

آخرین و شاید مهم‌ترین دوره فعالیت شورای انقلاب به نیمه آبان ۱۳۵۸ برمی‌گردد؛ چه آن‌که در ۱۴ آبان ۱۳۵۸، دولت موقت استعفا می‌دهد و امام شورا را مأمور اداره کشور می‌کند. لذا شورای انقلاب برای چند ماه نقش دو قوه مجریه و مقننه را با هم ایفا می‌کند. در این مدت، کابینه شورای انقلاب تشکیل می‌گردد که باعث می‌شود چند نفر به عضویت کابینه یا نهادهای تازه‌تأسیس درآیند و چند نفر دیگر جایگزین شوند. در این زمان، خامنه‌ای، هاشمی رفسنجانی، باهنر، مهدوی کنی، بهشتی، بنی‌صدر، معین‌فر، حبیبی، شیبانی و عزت‌الله سحابی در کابینه شورای انقلاب مشغول فعالیت شدند (سائلی، ۱۳۸۴، ۵۸-۵۷). در پی نخستین انتخابات ریاست جمهوری (بهمن ۱۳۵۸)،

۱. با توجه به تغییرات چندباره در اعضای شورا، برای آگاهی بیشتر در این زمینه، ر.ک: علی‌بیگی و دیگران، ۱۳۹۶.

دو مرحله انتخابات مجلس اول (اسفند ۱۳۵۸ و فروردین ۱۳۵۹) و در نتیجه تشکیل دولت، عمر شورای انقلاب در ۲۶ تیرماه ۱۳۵۹ به پایان رسید. با توجه به انتخاب بنی‌صدر به‌عنوان نخستین رئیس‌جمهور ایران، ریاست شورا در ماه‌های آخر نیز به وی سپرده شده بود.^۱

پیش از ورود به بحث، شاید بیان این نکته جالب باشد که پیشنهاد عضویت نماینده یا نمایندگان دانشگاهیان چندبار در خلال مذاکرات اعضای شورا مطرح شد. یکی از نخستین موضوعات جلسه ۸ اسفند ۱۳۵۷ «اضافه کردن چند نفر از مؤسسات حساس از قبیل دانشگاه» بود (صورت مذاکرات/۱، ۹)؛ موضوعی که اتفاقاً محل اختلاف بود. دو روز بعد، با طرح مجدد این موضوع، دو دیدگاه به میان آمد. یک نظر آن بود که نمایندگان اقشار مختلف باید در شورا باشند تا افکار گروه‌های شرکت‌کننده در انقلاب در آن جا بازتاب پیدا کند؛ درحالی‌که نظر دیگر معتقد بود «شورا پارلمان نیست که نمایندگان ملت [در آن حضور داشته] باشند»؛ ضمن آن‌که شناسایی نمایندگان واقعی قشرهای مختلف را هم به‌دلیل وجود چنددستگی میان آن‌ها ممکن نمی‌دانست (صورت مذاکرات/۱، ۳۰-۲۷). در نهایت، مقرر شد یک نفر به‌عنوان نماینده دانشجویان شناسایی و معرفی گردد، تا این‌که در ۲۷ اردیبهشت ۱۳۵۸ با عضویت احمد جلالی موافقت می‌شود. به نظر می‌رسد که اعضای شورا، درباره این مسئله که بالأخره شورا از نظر ماهیت باید مانند پارلمان باشد یا خیر، تا آخر دوره فعالیت، به اشتراک نظر و همسویی نرسیدند.

۳. نظام علم در پرتو تصمیمات شورای انقلاب

همان‌گونه که پیشتر آمد، بررسی مستندات مختلف شورای انقلاب به شناخت مسیر نظام آموزش عالی ایران و مسئله دانشگاه در دوره‌ای مهم کمک می‌کند. چنان‌چه مصوبات و مباحث شورای انقلاب را در ارتباط با تحولات واقعی کشور در آن زمان بینیم، می‌توانیم آن‌ها را در چهار گروه کلی زیر جای دهیم:

اول، آن‌هایی که در چارچوب تغییر و بازسازی نهادها و قوانین و قواعد موجود هستند و می‌توانیم آن‌ها را ذیل عنوان «تغییر ساختار و بازآرایی» جای دهیم. در این زمینه، می‌توان به تأسیس وزارت فرهنگ و آموزش عالی، ادغام برخی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و تشکیل شورای عالی فرهنگ و آموزش عالی اشاره کرد.

۱. صورت‌جلساتی که از تعدادی از جلسات شورا باقی مانده است و از ۸ بهمن ۱۳۵۷ شروع می‌شود، به خط عباس شیبانی، دبیر شورا، بوده است. در ضمن، محتوای این صورت‌جلسات پربندی‌های زیادی دارد و چون از بهمن شروع می‌شود، ناقص به نظر می‌رسد. طبق توضیح هاشمی، «قبل از پیروزی انقلاب، به‌خاطر مسائل امنیتی، شورای انقلاب کاملاً سَرّی بود ... به همین جهت، صورت‌جلسه تهیه نمی‌شد و هیچ‌گونه اثر قابل استناد به جای نمی‌گذاشتیم» (رضوی، ۱۳۷۶، ۵۱۱؛ هاشمی رفسنجانی، ۱۳۸۳، ۱۲۵). شیبانی هم خاطرنشان می‌کند: «قبل از این تاریخ [۸ بهمن ۱۳۵۷]، احتمالاً شهید باهنر خلاصه‌ای از مذاکرات را نوشته‌اند که سرنوشت آن نامشخص است» (ایرنا، ۱۳۹۷/۱۰/۲۳). گویا صورت‌جلسات ماه‌های آخر فعالیت شورا به قلم بازرگان بوده است.

دوم، آن‌هایی که در زمینه مدیریت مسائل معمول و جاری هستند، مانند برگزاری آزمون ورودی دانشگاه‌ها و آغاز سال تحصیلی جدید.

سوم، آن‌هایی که با حل یا کاهش مشکلات برجای مانده از گذشته پیوند دارند. اتفاقاً مشکلاتی چون تعداد زیاد متقاضیان ورود به دانشگاه‌ها در مقابل ظرفیت کم مؤسسات آموزش عالی و در نتیجه تعداد زیاد دیپلمه‌های بیکار و ناراضی، زود سر باز کرد.^۱

چهارم، آن‌هایی که در پاسخ به نیازها، مطالبات و چانه‌زنی‌های گروه‌های مختلف اجتماعی و سیاسی هستند، مانند مصوبه تحقق برنامه‌های ستاد انقلاب فرهنگی.

اعضای شورای انقلاب، همچون سایر فعالان سیاسی و اجتماعی در روزها و هفته‌های نخست انقلاب، می‌پنداشتند که مسیر برای تغییر در همه زمینه‌ها، از جمله بازآفرینی نهادهای آموزشی مطابق با آرمان‌ها و آرزوها، هموار است. به همین علت، نوعی بی‌تابی و البته اعتمادبه‌نفس برای شکل‌دهی به نظم جدید وجود داشت. آنان، اما، به سرعت با واقعیت‌هایی مواجه شدند که امکان انکار یا تعویق آن‌ها وجود نداشت. بخشی از این واقعیت‌ها به مسائل و مشکلات جاری و گذشته کشور مربوط می‌شد و بخشی دیگر از مطالبات یا فشارهای اقشار مختلف یک جامعه انقلابی ناشی می‌شد. از این‌رو، با آن‌که تقسیم‌بندی یادشده براساس محتوای مصوبات و مباحث است، واقعیت آن است که در اغلب بحث‌ها و تصمیمات، نوعی درهم‌آمیختگی و تعارض دیدگاه مشاهده می‌شود. مثلاً موضوعی معمولی همچون آغاز سال تحصیلی ۱۳۵۸ با فشارهای زیادی برای بازگشایی/تعطیلی دانشگاه روبه‌رو شد و هم‌زمان شورا برای تصفیه گسترده‌تر در دانشگاه‌ها/اعتراض متقابل خطاب قرار گرفت، یا مسئله‌ای مانند نحوه اداره بیمارستان‌های دانشگاهی به جدالی طولانی میان وزارت بهداشتی و دانشگاه‌ها تبدیل شده بود.

به همین دلیل، می‌بینیم که با گذشت زمان، آشفتگی — و حتی ترس از شکست — بر مباحث و مذاکرات بیشتر حاکم می‌شود و به‌رغم تلاش مداوم برای مدیریت وضعیت، به نظر می‌رسد که شورا در پی امواج حوادث، و نه سوار بر آن، حرکت می‌کرد. شورای انقلاب، البته، از اختیارات فراوانی برخوردار بود، اما باید به یاد داشت که در وضعیتی عادی فعالیت نمی‌کرد. بخشی از مشکل آن بود که تلاش رژیم شاه برای انجام اصلاحات در سال ۱۳۵۶ منجر به تضعیف بیش از پیش نهادهای دولتی و پیدایی «نظام اداری ناکارآمد انتقالی» شده بود (فاطمی^۲، ۱۹۸۲، ۵۹). هم‌زمان، در دوره کوتاهی که

۱. برای آگاهی از قدمت این‌گونه مشکلات و نیز هشدارهایی که پیش از انقلاب از سوی محققان و تحلیل‌گران داده شده بود، ر.ک: تهرانیان، ۱۳۹۶، فصل ۲؛ مناشری، ۱۳۹۶، فصل ۱۰؛ بیل، ۱۳۸۷، ۱۶۳-۱۴۸.

به «بهار انقلاب‌ها» معروف است، جامعه می‌خواست به سرعت همه قواعد را بازتعریف کند و نهادهای موجود را تغییر دهد؛ ضمن آن‌که تجربه‌ای هم در زمینه بازی دموکراتیک و مسالمت‌آمیز نداشت. همین امر راه را به سرعت برای تعدد مراکز قدرت باز کرد (اشرف و بانوعزیزی^۱، ۱۹۸۵) آن هم در کشوری که از دیرباز درگیر ازهم‌گسیختگی الگوهای سیاسی و ضعف گروه‌های میانجی مانند احزاب و اتحادیه‌های صنفی بود (رودی و همکاران^۲، ۱۹۸۳، فصل ۱۴). اعضای شورای انقلاب در حالی می‌کوشیدند اوضاع کشور عادی شود که نکته‌ای که درباره دولت موقت گفته شده، برای این عده هم صادق بود: «آنان از خواسته‌های واقعی اجتماع غافل بودند. ... محبوبیت افراد به میزان انقلابی، و نه لزوماً منطقی، بودن طرح‌های آنان برای آینده بستگی داشت» (میلانی، ۱۳۸۱، ۲۶۵-۲۶۴). از این‌رو، اگرچه هم شورا و هم دولت موقت می‌کوشیدند مدیریت اوضاع را به دست بگیرند و قوانین مهمی را هم در مدت کوتاهی به تصویب رساندند (علی‌بیگی و دیگران، ۱۳۹۶)، سرعت تحولات در خیابان‌ها بیشتر بود.

مرور مباحث و مصوبات درباره وزارت فرهنگ و آموزش عالی و دانشگاه‌ها نشان می‌دهد که شورا در ابتدای کار بیشتر متوجه تغییر ساختارها و مناسبات موجود در نظام آموزش عالی است، اما در نهایت و به‌ناچار، به حرکت در چند مسیر می‌رسد که نه با توان و ظرفیت آن سازگار بود و نه با واقعیات جاری همخوان. این‌که شورا در چند رویداد سرنوشت‌ساز، مانند اشغال سفارت آمریکا و وقوع انقلاب فرهنگی، از تحولات عقب ماند و تصمیمات مهمی مانند تشکیل شورای عالی فرهنگ و آموزش عالی بی‌نتیجه رها شد، نتیجه همان نکته‌ای است که بیان شد: تلاش برای تغییر در کنار تعدد و تراکم مسائل و مشکلات گوناگون، هم‌زمان با طرح مطالبات و فشارهای گروه‌های مختلف اجتماعی و سیاسی. به تبع این شرایط، انسجام و همسویی اندکی هم درون شورا به چشم می‌خورد و کمتر موضوعی بود که محل اختلاف نبود. توضیحاتی درباره مهم‌ترین مصوبات در پی می‌آید.

۳-۱. گام اول. تغییر ساختار

در اسفند ۱۳۵۷، دو تصمیم مهم در شورای انقلاب درباره دانشگاه‌ها گرفته شد. نخست، تصویب لایحه انحلال هیئت‌های امنای دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و پژوهشی، اعم از دولتی و غیردولتی و خصوصی، در ۱۳ اسفند بود که طی آن گفته شد وظایف شورای مرکزی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور و دبیرکل آن، تا زمان تصویب قانون استقلال دانشگاه‌ها و مؤسسات

1. Ashraf & Banuazizi

2. Rodee et al.

آموزش عالی و پژوهشی^۱، موقتاً به هیئتی مرکب از وزیر علوم و وزیر فرهنگ و هنر و وزیر مشاور در سازمان برنامه و طرح‌های انقلاب واگذار می‌شود و این‌که وزیر علوم و وزیر فرهنگ و هنر می‌توانند تمام یا قسمتی از این اختیارات را به فرد یا هیئت دیگری واگذار کنند.^۲

دومین مصوبه مهم، در ۱۷ اسفند، موافقت با ادغام وزارت علوم و آموزش عالی و وزارت فرهنگ و هنر و تشکیل وزارت فرهنگ و آموزش عالی بود که هدف آن صرفه‌جویی در مصرف اعتبارات، کاهش دیوان‌سالاری، اتخاذ خط‌مشی‌های اساسی و انجام اقدامات قاطع در جهت اهداف انقلاب اعلام شد.^۳ روشن است که با این دو تصمیم در مدتی کوتاه، نخستین گام برای تغییر ساختار و ترتیبات موجود نهادی در حوزه علوم و آموزش عالی برداشته شد. تصمیم نخست از آن‌رو اهمیت زیادی دارد که تا آن زمان، دانشگاه‌ها در امور مالی و استخدامی تابع آیین‌نامه‌های مصوب هیئت‌های امنای خود بودند و اینک هزینه‌کرد اعتبارات عمومی و اختصاصی آن‌ها تابع مقررات عمومی می‌شد (ذاکر صالحی، ۱۳۸۸، ۸۰).

۲-۳. گام دوم. بازآرایی دانشگاه‌ها

به نظر می‌رسد که پس از دو اقدام مهم مذکور، از اوایل سال ۱۳۵۸، ادامه تلاش برای تغییر ساختار با بازآرایی جدید موسسات آموزش عالی همراه شد و تعداد زیاد مصوبات در این زمینه، نشان‌گر سرعت گرفتن موضوع است. برخی از این اقدامات عبارت است از: واگذاری نظارت بر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی به شوراهای استانی (۳ تیر) (صورت مذاکرات ۵/۴)؛ انتزاع مؤسسه آموزش عالی آمار و انفورماتیک از سازمان برنامه و بودجه و الحاق آن به وزارت فرهنگ و آموزش عالی (۲۱ تیر)؛ ادغام دانش‌سرای عالی فنی بابل، مدرسه عالی علوم، مدرسه عالی علوم اقتصادی و اجتماعی

۱. گفتمی است که در قانون تشکیل و اختیارات هیئت امنای دانشگاه تهران (مصوب تیر ۱۳۴۶) قید شده بود که دولت می‌تواند در سایر دانشگاه‌ها نیز هیئت امنا انتخاب کند تا از این طریق تقویت استقلال دانشگاه‌ها رخ دهد، هرچند در عمل، از نظارت و دخالت حکومتی کاسته نشد. در ۲۶ شهریور ۱۳۵۷، «لایحه استقلال دانشگاه‌ها» از سوی هیئت دولت برای بررسی به مجلسین تقدیم شد، اما به دلیل بالا گرفتن مخالفت‌ها با رژیم شاه، شوق و تأثیری ایجاد نکرد و اندکی بعد نیز، پیروزی انقلاب رخ داد (مناشری، ۱۳۹۶، ۴۱۳ و ۴۲۰؛ فراستخواه، ۱۳۸۷، ۴۷۲-۴۷۰). بعد از پیروزی انقلاب، پیشنهادی در زمینه استقلال دانشگاه‌ها در ۲۳ تیر ۱۳۵۸ از سوی سازمان ملی دانشگاهیان تدوین و برای وزارت فرهنگ و آموزش عالی ارسال شد که آن هم با توجه به تحولات بعدی بی‌نتیجه ماند. سپس نمایندگان انجمن‌های اسلامی دانشگاه‌های تهران، به درخواست بهشتی، دست‌اندرکار نقد لایحه یادشده و تدوین متن جدیدی شدند تا در شورای انقلاب طرح شود، ولی با پیام نوروزی امام در سال ۱۳۵۹ که سرآغاز انقلاب فرهنگی شد، موضوع رها شد (شرف‌زاده، ۱۳۸۳، ۱۷۴-۱۷۷ و ۱۹۴).

۲. البته، چند ماه بعد در ۱۷ خرداد ۱۳۵۸، با توجه به تصویب اساسنامه شورای عالی طرح‌های انقلاب (مصوب ۱۸ فروردین ۱۳۵۸)، گفته شد که وزیر فرهنگ و آموزش عالی و وزیر مشاور در سازمان برنامه و بودجه و در طرح‌های انقلاب می‌توانند تمام یا قسمتی از این اختیارات را به فرد یا هیئت دیگری واگذار کنند. در ۱۶ آذر همین سال نیز، مصوب شد که وظایف هیئت سه‌نفری جانشین هیئت‌های امنای دانشگاه‌ها به هیئت جدیدی واگذار شود.

۳. دو هفته قبل از این تصمیم، در ۳ اسفند، بازرگان طی حکمی محمد ملکی و سه نفر دیگر را به‌عنوان سرپرست موقت دانشگاه تهران منصوب کرد.

بابلسر، مدرسه عالی کشاورزی ساری و آموزشگاه عالی جنگل و مرتع گرگان به دانشگاه رضاشاه کبیر سابق و تشکیل دانشگاه مازندران (۲۵ مرداد)؛ انتقال پژوهشگاه شاهنشاهی پزشکی و علمی خراسان به دانشگاه فردوسی مشهد (۲۴ آذر)؛ و تأسیس مدرسه عالی تربیتی و قضایی طلاب (۲۹ دی).

مهم‌ترین اقدام در زمینه تغییرات در ۶ آبان ۱۳۵۸ با تصویب لایحه ادغام برخی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی صورت گرفت که به معنای تغییر وضعیت پنجاه‌وسه دانشگاه و مؤسسه آموزش عالی و ادغام آن‌ها در یک دانشگاه بزرگ بود. گفتنی است که این مراکز بیش از هزار و چهارصد عضو هیئت علمی و حدود چهار هزار دانشجو داشتند و پیشنهاد اولیه از طرف کمیته برنامه‌ریزی اجلاس سرپرستان دانشگاه‌ها (۱ خرداد ۱۳۵۸) مطرح شد. این مؤسسات عبارت بودند از: عمران روستایی؛ ابوریحان (علوم، علوم تربیتی، علوم انسانی)؛ فارابی؛ مدرسه عالی ساختمان؛ بازرگانی؛ مدرسه عالی فنی تهران؛ دانشکده تربیت بدنی و علوم ورزشی؛ آموزشگاه عالی آموزش شیری (فرج سابق)؛ حفاظت محیط‌زیست؛ کمک‌مهندسی بهداشت فریس؛ آموزشگاه عالی مددکاری سازمان زنان؛ دانشکده توانبخشی و رفاه اجتماعی؛ دانشکده حسابداری و علم مالی نفت؛ علوم تغذیه و شیمی غذایی؛ نقشه‌برداری؛ هنرهای دراماتیک؛ هنرهای تزئینی؛ کامپیوتر؛ بیمه تهران؛ حفاظت و بهداشت کار؛ خدمات جهانگردی و اطلاعات؛ مهمانداری و خدمات پرواز؛ علوم بانکی؛ مرکز آموزش مدیریت صنعتی؛ آب‌شناسی؛ آمار و انفورماتیک؛ تکنیکوم نفیسی؛ هواشناسی و جو؛ مخابرات؛ علوم بیمارستانی؛ مجتمع آموزش پزشکی شیر و خورشید؛ مجتمع وزارت راه؛ مرکز پزشکی ایران (پرستاری، پیراپزشکی، پزشکی)؛ دانشکده بین‌المللی امور اداری و بازرگانی؛ مرکز آموزش مدیریت دولتی؛ علوم تندرستی؛ آموزشگاه عالی خدمات اجتماعی؛ پژوهشکده فرهنگ ایران؛ دماوند؛ علوم ارتباطات اجتماعی؛ مدرسه عالی ادبیات و زبان‌های خارجی؛ ایران‌زمین؛ مدرسه عالی پارس؛ ترجمه (مدرسه عالی)؛ ریاضیات و اقتصاد کرج؛ شمیران (مدرسه عالی)؛ مرکز مطالعات مدیریت؛ دانشگاه آزاد ایران؛ دانشکده علوم سیاسی و اجتماعی؛ مجتمع آموزش و پژوهش تکنولوژی؛ هنرستان عالی موسیقی؛ هنرکده موسیقی ملی؛ و مدرسه عالی تلویزیون و سینما.^۱

در مقدمه لایحه، علت ادغام مؤسسات فوق چنین برشمرده شده بود: رشد قارچ‌گونه و «بی‌بنیاد» مدارس عالی و دانشگاه‌هایی که «فاقد هرگونه محتوای علمی و آموزش در حداقل استاندارد قابل قبول‌اند»؛ چه آن‌که این مؤسسات تعداد زیادی دانشجو دارند، اما هم‌زمان با «کمبود وحشتناک کادر علمی» و «فقدان یا فقر وسایل و تجهیزات آموزشی و کمک‌آموزشی» مواجه هستند. البته، ذکر شده

۱. براساس بحث‌های جلسه ۲۶ آبان، گویا ریاست این دانشگاه به کاتوزیان پیشنهاد شده بود که با مخالفت وی روبه‌رو گردید (صورت مذاکرات، ۹، ۱۵۲).

بود که رژیم شاه به خاطر «هراس از تمرکز دانشجو» اجازه گسترش دانشگاه‌های قدیمی‌تر کشور را نداد؛ از این‌رو، «تعداد غیر معقولی مؤسسات آموزشی دولتی و بیشتر خصوصی به‌صورت ساتراپ‌نشین و تیولدار به وجود آورده شدند.»

این دانشگاه بزرگ شامل ده دانشکده می‌شد: هنرهای زیبا؛ علوم؛ پزشکی؛ بهداشت و پیراپزشکی؛ فنی؛ علوم اجتماعی و انسانی؛ اقتصاد و مدیریت؛ کشاورزی؛ علوم تربیتی؛ و ادبیات. جالب آن‌که نیل به هدف «تربیت نیروی انسانی متبحر، صادق، آگاه و مردمی برای نوسازی جامع ایران» از طریق ترکیب محتوای آموزش دانشگاهی غربی و روش‌های آموزش‌های سنتی ایران ممکن برشمرده شده بود. از سوی دیگر، علاوه بر حفظ مسیر آموزش رسمی، بر اختیاری بودن مقاطع و مواد آموزشی و پذیرش فراگیران آزاد تأکید شده بود تا هر کسی «تحت شرایطی از امکانات آموزشی برای اخذ معلومات کلی یا تخصصی در یک یا چند درس دانشگاه به فراگیری بپردازد.»

در ادامه، در ۲۹ آبان، انتزاع دانشگاه علوم و فنون ارتش از وزارت دفاع ملی و الحاق آن به وزارت فرهنگ و آموزش عالی تصویب شد.^۱ جالب آن‌که هم‌زمان با اقدام شورای انقلاب و دولت موقت برای ادغام برخی از مؤسسات آموزشی و پژوهشی، حبیبی در جلسه ۱۲ آذر گزارش می‌دهد: «چند دانشکده پزشکی قارچی ظرف دو روز تشکیل شده» است (صورت مذاکرات/۱۰، ۱۶۰).^۲

در این میان، تصمیمات و مصوباتی دیگر هم بود که نظام آموزش عالی ایران را کمابیش به انحای دیگر تحت تأثیر قرار می‌داد، مانند تأسیس شورای عالی طرح‌های انقلاب به ریاست وزیر مشاور در طرح‌های انقلاب و به‌منظور تعیین مشخصات و طرح‌ریزی نظام‌های (سیاسی، اقتصادی، نظامی فرهنگی) «تشکیل دهنده جامعه آینده ایران در جمهوری اسلامی و بررسی راه‌های نیل به آن» (۱۸ فروردین). یکی از بخش‌های این شورا درباره «طرح‌های فرهنگی، آموزش و هنری» بود که عملاً به معنای تضعیف حوزه وظایف و اختیارات وزارت تازه‌تأسیس فرهنگ و آموزش عالی بود. همچنین، می‌توان به اصلاح مواد ۷ و ۸ قانون تأمین وسایل و امکانات تحصیل اطفال و جوانان ایرانی (۲۶ مهر) و لایحه قانونی استفاده هیئت‌های علمی دانشگاه‌ها از بورس (۲۳ دی) اشاره کرد. اصلاحیه اول درباره میزان تعهد خدمت دانشجویان و هنرجویانی بود که از آموزش رایگان در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی داخل کشور استفاده می‌کردند، و مصوبه دوم بیان می‌کرد که از تاریخ ۲۰ دی

۱. در لایحه تأسیس دانشگاه بزرگ ایران، نام دانشگاه علوم و فنون ارتش هم به‌عنوان یکی از مؤسساتی که باید در این دانشگاه ادغام می‌شد آمده بود؛ منتهی طبیعتاً مقدمه آن انتزاع از وزارت دفاع بود که با مصوبه ۲۹ آبان ۱۳۵۸ انجام شد.
۲. اگرچه در مصوبات و مستندات شورای انقلاب اطلاع بیشتری از این موضوع در دست نیست، مرور مطبوعات آن زمان نشان می‌دهد که تلاش‌هایی در این‌باره — دست‌کم در همان سال ۱۳۵۸ — صورت گرفته است. برای آگاهی بیشتر، ر.ک: پیمان، ۱۴۰۱.

۱۳۵۸ تا ابتدای سال تحصیلی ۶۱-۶۰، هیئت‌های علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نمی‌توانند از فرصت‌های مطالعاتی و بورس‌های دانشگاهی استفاده کنند.

از این‌ها مهم‌تر تصویب لایحه قانونی مربوط به پاکسازی و ایجاد محیط مساعد برای رشد نهادهای انقلاب در وزارتخانه‌ها، دانشگاه‌ها، بانک‌ها، مؤسسات و شرکت‌های دولتی در ۷ شهریور بود. این مصوبه راه را برای تصفیه وسیع‌تر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی باز کرد؛ چه آن‌که مقرر شده بود هیئتی پنج‌نفره در نهادهای دولتی مستقر شود «که با مراجعه به پرونده‌ها و سوابق کارکنان مؤسسه، صورت آن عده از کارکنان را که با ساواک منحل‌ه همکاری داشته‌اند و یا عدم صلاحیت آنان به اثبات رسیده باشد و یا اشتها به فساد اخلاق و نادرستی دارند و یا زائد تشخیص داده شوند تهیه و با اظهار نظر به وزیر مربوط پیشنهاد نمایند» تا ظرف شش ماه بازنشسته شوند.

اگرچه پیش از تصویب لایحه یادشده در ۷ شهریور، روند تصفیه استادان و دانشجویان در دانشگاه‌ها ذیل عنوان «تزکیه» شکل گرفته بود، ابلاغ آن به روند مذکور سرعت بخشید. البته، بحث اصلی آن بود که چه جمعی و چگونه این کار را انجام دهد. در جلسه ۱۲ مهر ۱۳۵۸، صدر حاج‌سیدجوادی با اشاره به این مسئله می‌گوید: «دانشجو را باید دخالت داد در تزکیه. سه نفر باشد به انتخاب رئیس دانشگاه» (صورت مذاکرات/ ۸، ۲۶). با این‌حال، مشکلات ناشی از تصفیه دانشگاه‌ها و لزوم رسیدگی به اعتراضات، توجه اعضای شورای انقلاب را به خود جلب کرد؛ به‌خصوص آن‌که به نظر می‌رسید مسئله «تزکیه» دانشگاه‌ها در دست برخی گروه‌ها افتاده است که اساساً کاری به شورا ندارند. با توجه به افزایش مشکلات، حبیبی در جلسه ۲۶ آبان هشدار داد: «چهار روز دیگر خبر مرگ دانشگاه را بیآورم» (صورت مذاکرات/ ۹، ۱۷۴). وی در ۲۸ آبان، که با توجه به استعفای دولت موقت نخستین جلسه مدیریت کشور توسط شورای انقلاب برگزار می‌شود، گزارش می‌دهد: «مسائلی که مربوط به فرهنگ و آموزش عالی است: تزکیه و تصفیه. بلافاصله بعد از انقلاب، دانشگاه‌ها شروع به تصفیه هم دانشجوی و هم استاد کردند. عده زیادی را اخراج کردند... در مقابل این‌ها دولت توانست کاری بکند. شریعتمداری نامه‌ای نوشت به مدیریت دانشگاه و گفت این اعمال خلاف مقررات است.»

مهدوی، باهنر و بهشتی، با توجه به نحوه اجرای لایحه تصفیه و تزکیه و این‌که «دانشگاه‌ها در حالت نیمه‌بحرانی هستند»، به لزوم رسیدگی به اعتراضات در کمیته تجدیدنظر اشاره می‌کنند.^۱ در این میان، مهم‌ترین تذکر را چمران می‌دهد: «خطر بزرگ که همه کشور و انقلاب را تهدید می‌کند [این

۱. عباس محفوطی در خرداد ۱۳۶۳ گفت: «تنها شش هزار نفر از اعضای هیئت علمی در سال ۱۳۵۷ همچنان در سال ۱۳۶۲ تدریس کرده‌اند» (به نقل از: مناشری، ۱۳۹۶، ۴۴۹). طبق محاسبه‌ای دیگر، تعداد کادر آموزشی تمام‌وقت مؤسسات آموزش عالی در سال تحصیلی ۶۲-۱۳۶۱، در مقایسه با سال ۱۳۵۷، ۲۳/۵ درصد کاهش نشان می‌دهد (فرستخواه، ۱۳۸۷، ۵۳۹-۵۳۸).

است که [تصمیم‌گیری ... به کوچه و بازار کشیده شده. روی موج احساسات تند ... هر کس شعار تندتر بدهد مقبول‌تر است. نمونه زیاد است و خطرناک. دستگاه تبلیغاتی ما طوری است که تندتر شعار بده، مقبول است] (صورت مذاکرات/۹، ۱۹۱-۱۹۰). در واقع، این هشدار که پیش از آن هم از طرف حبیبی بیان شده بود، به تصفیه‌ها و اخراج‌هایی اشاره می‌کرد که بدون هرگونه کنترلی در مراکز گوناگون، از جمله دانشگاه‌ها، جریان داشت.

با بالا گرفتن اختلافات میان شورای انقلاب و دولت موقت، در تیر ۱۳۵۸ مقرر شد که برای کاهش تعارضات، تعدادی از اعضای شورا به‌عنوان وزیر یا معاون درگیر امور اجرایی شوند. بهشتی در جلسه ۲۱ تیر به نکته جالبی اشاره می‌کند: بازرگان به وی پیشنهاد داده است که وزارت «آموزش عالی و فرهنگ اسلامی را قبول کند»، که البته پذیرفته نشد (صورت مذاکرات/۵، ۱۳۵). این بحث در جلسه ۲۴ تیر ادامه پیدا می‌کند. وقتی سحابی پیشنهاد می‌کند که بنی‌صدر به سازمان برنامه و بودجه یا وزارت اقتصاد و دارایی برود، بهشتی پاسخ می‌دهد که بهتر است وی به آموزش عالی برود: «آن مطلب را در دولت آینده می‌کند. این کار در آموزش عالی باشد. بخش جوانی را می‌توان [می‌تواند] تغذیه کند. ایشان در مسائل اقتصادی نیتی دارد که زمینه آن آماده نیست. وزارت آموزش عالی پیشرفت ندارد.» در تداوم بحث درباره شرایط این وزارتخانه، جلالی توضیح می‌دهد: «آموزش عالی عملاً هیچ‌کاره است. جو دانشگاه‌ها است که کار می‌کند.» مهندس سحابی هم می‌گوید: «دکتر شریعتمداری [وزیر فرهنگ و آموزش عالی] را سازمان دانشگاهیان می‌شورد» (صورت مذاکرات/۵، ۱۴۳).^۱ بحث از ترمیم کابینه بار دیگر در مهرماه به میان می‌آید و در جلسه ۷ مهر، حبیبی به‌عنوان کفیل وزارت فرهنگ و آموزش عالی انتخاب می‌شود (صورت مذاکرات/۸، ۸). البته، اندکی بعد، با توجه به این ایراد که عنوان کفیل مناسب نیست، چرا که «قاطعیت بیشتری لازم است» و باید جایگاه دولت تقویت گردد، وی به‌عنوان وزیر فرهنگ و آموزش عالی منصوب می‌شود (صورت مذاکرات/۸، ۱۹؛ صورت مذاکرات/۹، ۹۰ و ۱۰۰؛ هاشمی رفسنجانی، ۱۳۸۳، ۳۵۹).

چنان‌که قبلاً گفته شد، بخشی از مشکلات کشور از قدیم برجای مانده و برخی نیز به‌واسطه درهم‌ریختگی ناشی از وقوع انقلاب پدید آمده بود و توجه هم‌زمان به این‌ها سبب می‌شود تصویر دقیق‌تری از تحولات سال پر آشوب ۱۳۵۸ به دست آید. این توجه نشان می‌دهد که از همان ابتدای سال، اعضای شورا نسبت به سرعت تحولات، میزان انتظارات، چگونگی مدیریت مسائل و حتی آینده دغدغه و نگرانی داشتند. از این رو، در کنار گفت‌وگو درباره وضعیت نظام علمی و دانشگاهی، بحث‌هایی گاه پراکنده مطرح می‌شود که اهمیتی بسیار دارد. برای نمونه، در جلسه ۱۶ اردیبهشت ۱۳۵۸ و در خلال

۱. در نهایت، بنی‌صدر به‌عنوان مشاور وزیر اقتصاد انتخاب شد.

بحث درباره اساسنامه سپاه و چگونگی برخورد با چپ‌ها، سحابی درباره آن که «در دانشگاه جو اختناق به وجود آمده» هشدار می‌دهد و از برتری مواجهه در حوزه اندیشه بر برخورد سخت سخن می‌گوید: «ما خیلی حرف داریم. با مشت گره کردن این قدرت ما کم می‌شود» (صورت مذاکرات/۳، ۶۲).

یکی از مشکلات برجای مانده از گذشته تعداد زیاد متقاضیان ورود به دانشگاه‌ها و هم‌زمان میزان بیکاری بود. به همین دلیل، در جلسه ۱۷ تیر ۱۳۵۸ و هنگام بررسی تحول نظام اداری کشور، قطب‌زاده از طرحی سخن می‌گوید که «عده‌ای از دوستان ... عرضه کردند برای به کار گرفتن جوان‌ها. خصوصاً که در مهرماه حدود ده روز دیگر کنکور است، پانصد و چهل هزار [نفر] شرکت کنند که چهارصد هزار قبول نمی‌شود. طرحی است که تا دویست هزار [نفر] دیگر از این عده بتوانند با طرح‌های آموزشی در خارج از کادر اداری دانشگاه‌ها بین شش تا بیست و چهار ماه [در رشته‌های مختلف توسط این کادر دانشگاه و غیر از آن با مبلغ مناسب تعلیم دهند و این‌ها را به دهات بفرستند.]^۱ هاشمی رفسنجانی هم می‌گوید: «[این طرح] اگر پخته باشد ... درد بزرگی را درمان می‌کند» (صورت مذاکرات/۵، ۹۷). همچنین، با توجه به مشکلات معیشتی موجود، در ۷ تیر همین سال، اصلاح پاره‌ای از مقررات مربوط به پایه حقوق اعضای آموزشی و پژوهشی شاغل و بازنشسته مؤسسات عالی دولتی به تصویب رسید که باعث افزایش حقوق اعضای هیئت علمی شد.

تند شدن فضای سیاسی کشور و نگرانی از ناآرامی در دانشگاه‌ها، به‌ویژه با آغاز نخستین سال تحصیلی پس از انقلاب، از اوایل شهریورماه بر شورای انقلاب سایه می‌اندازد و حجم زیادی از مباحث را به خود اختصاص می‌دهد تا به قول موسوی اردبیلی مشخص شود که «دانشگاه‌ها را چه کنیم؟» (صورت مذاکرات/۷، ۳۹). این نگرانی‌ها آن قدر جدی بود که پیشنهاد تعطیلی دانشگاه‌ها چندبار در جلسات شهریورماه مطرح می‌شود.

بحث از چگونگی مدیریت دانشگاه‌ها در سال تحصیلی جدید نخست در جلسه ۱۴ شهریور مشاهده می‌شود و با توجه به این بحث که «گروه‌های مخالف مسیر انقلاب ممکن است از تجمع در دانشگاه‌ها و مدارس برای منظورهای خود بهره‌برداری کنند»، چند راهکار برای مقابله به میان می‌آید: عدم تعطیلی دانشگاه‌ها، چرا که «عملاً محیط دست چپی‌ها می‌افتد» و در عوض استفاده بیشتر از استادان مذهبی و موافق انقلاب؛ عدم تعطیلی و در عوض اجرای طرح‌هایی در داخل دانشگاه‌ها؛ تعطیلی ترم اول به‌عنوان جهاد سازندگی و سوادآموزی روستاییان؛ تعطیلی دانشگاه‌ها به‌عنوان جهاد سازندگی و سوادآموزی روستاییان و هم‌زمان تشکیل کمیسیون‌هایی از استادان برای تجدیدنظر در برنامه درسی و امتحانی، به‌استثنای دانشکده‌های پزشکی و دانشسراهای عالی.

۱. در نهایت، شورا طرح اشتغال بیکاران را در آذر و آیین‌نامه اجرایی آن را در دی ۱۳۵۸ تصویب کرد.

در جلسه ۱۵ شهریور، مخالفان تعطیلی دانشگاه‌ها استدلال می‌کنند که اولاً اعلام تعطیلی موجب درگیری می‌شود؛ ثانیاً بعد از شش ماه تعطیلی چه باید کرد؛ و ثالثاً بخشی از فعالیت‌های سیاسی موجود به خاطر بیکاری جوانان است که با آغاز کلاس‌های درس از بین می‌رود. در مقابل، موافقان تعطیلی می‌گویند دانشگاه کانونی برای تراکم افکار مخالف و موج مخالفت شده است؛ ضمن آن‌که «بعد از شش ماه وضع خیلی بهتر» خواهد شد. اینان پیشنهاد می‌کنند گروهی دانشجویی زیر نظر نماینده‌ای از امام تشکیل شود تا «عناصر مسلمان خوب را به‌طور حساب‌شده نگاه داریم» و دانشگاه «تعطیل باشد تا دولت جدید پیش بیاید [و] باز کند» (صورت مذاکرات/۷، ۴۲-۳۹). هراس از شرایط چنان است که در این جلسه، حتی در مورد قدرت اثرگذاری پیام امام برای آرام‌سازی فضا تردید می‌شود.

در جلسه ۱۸ شهریور، با اشاره به اختلاف و رقابت شدید میان گروه‌های مختلف دانشجویی، سخن از درگیری قریب‌الوقوعی به میان می‌آید که باعث تعطیلی دانشگاه‌ها خواهد شد و پیشنهاد می‌شود دانشگاه‌ها با پانزده روز یا یک ماه تأخیر آغاز به کار کنند. درحالی‌که عده‌ای از اعضا همچنان از تعطیلی دانشگاه‌ها برای جلوگیری از درگیری حمایت می‌کنند، به‌ناگاه دو نکته جدید طرح و پذیرفته می‌شود. یکی آن‌که «عوض بستن دانشکده، یک راه‌حل دیگری آمدن مردم به دانشگاه [است]، نماز جمعه نیروی خردکننده برای مارکسیست‌ها است. فعالیت ایدئولوژیک انقلاب فرهنگی. [اگر] دانشگاه خالی از توده نباشد درگیری حل می‌شود.» مورد دوم توجه به «نیروی استادان» است و این‌که «بعد از آن مسئله، یک ماه [برای شرکت در] سمیناری ظرف دو هفته آینده دعوت شوند در قم، یک بار آقا پیام دهد، حضور پیدا کند... سمینار در دو هفته آینده، سمینار از اساتید تمام دانشگاه‌ها با شرکت نماینده‌های دانشجویان با انتخاب دانشجویان در قم. این مسائل مطرح شود، خطرات گفته شود» (صورت مذاکرات/۷، ۵۰-۴۸).^۱

در آخر مهر و ابتدای آبان، درگیری‌های شورای انقلاب با برخی گروه‌های دانشجویی به تدریج جدی‌تر می‌شود، از نامه انجمن‌های اسلامی دانشجویی و سازمان‌های دانشجویی مسلمان به شورا در ۲۹ مهر گرفته تا شکایت سحابی از تعدد مراکز قدرت و این‌که یکی از آن‌ها دانشگاه است در جلسه ۶ آبان (صورت مذاکرات/۹، ۱۷). اشاره سحابی احتمالاً به اشغال چند هتل تهران و شهرستان‌ها از سوی دانشجویان و گروه‌نگیری در دانشگاه پلی‌تکنیک هم بوده باشد.^۲

۱. پیام امام در ۳۱ شهریور صادر شد که در ۸ بند بر رفع وابستگی فکری، بی‌اعتنایی به کسانی که می‌خواهند در کار دانشگاه‌ها اخلال کنند، اتحاد گروه‌های دانشجویی، کوشش در راه کسب علم و تخصص، گفت‌وگو با پیروان سایر مکاتب، ضرورت تغییر بنیادی در مراکز آموزشی، پاکسازی مراکز علمی و وحدت حوزه و دانشگاه تأکید داشت (خمینی، ۱۰/۱۳۸۹، ۸۳-۷۸).
۲. در اواخر مهر و اوایل آبان، چند هتل در تهران، ساری، ارومیه، اراک، شیراز و بابل به اشغال دانشجویان درآمد (کیهان، ۱۳۵۸/۸/۳؛ اطلاعات، ۶، ۸ و ۱۳۵۸/۸/۹). هم‌زمان، شانزده استاد دانشگاه پلی‌تکنیک از سوی دانشجویان گروه‌نگار گرفته شدند (اطلاعات، ۱۳۵۸/۸/۳).

با اشغال سفارت آمریکا در تهران توسط گروهی از دانشجویان در ۱۳ آبان، بحرانی عمیق و دامنه‌دار برای کشور رقم می‌خورد؛ به‌خصوص آن‌که دولت موقت در پی این اقدام استعفا می‌کند و شورای انقلاب مسئول اجرایی کشور می‌شود. اگرچه در خاطرات و تحلیل‌ها همواره از اختلاف دانشجویان با دولت موقت سخن گفته شده است، از مباحث شورا این‌گونه برمی‌آید که به‌خاطر عدم موضع‌گیری صریح در این باره، بخش مهمی از انتقادات دانشجویان به‌سرعت متوجه خود شورا شده است. مثلاً در جلسه ۲۷ آبان، باهنر می‌گوید: «دانشجویان داخل سفارت آمریکا منعکس کرده‌اند شورای انقلاب کاری برای ما نکرده. نامه‌ای برای ما نوشته‌اند و جلو سفارت خوانده‌اند. کسی آمده بود، فصل مبسوطی راجع به آن صحبت کردم. الان یک بیانیه مسئله نیست. امروز تلفن کردند علیه شورا سروصدا شده و کارهای ما را به حساب خود می‌آورند.» خامنه‌ای نیز صریح‌تر می‌گوید: «بچه‌های سفارت ... در هیچ مسئله شورا [را] قبول ندارند» (صورت مذاکرات/۹، ۱۸۱).

ظاهراً درباره چگونگی موضع‌گیری در برابر این رویداد نوعی سردرگمی در رهبران انقلابی وجود داشته است؛ چه آن‌که از یک سو بنی‌صدر در جلسات ۱۹ و ۲۰ آبان گزارش می‌دهد که به تعدادی از سفرا اعلام کرده است: «دانشجو به دستور امام، دولت یا شورا عمل نکرده ... این کار دانشجویان نه به دستور دولت بوده، نه به دستور شورا» (صورت مذاکرات/۹، ۹۷ و ۱۰۸)، در مقابل، هاشمی رفسنجانی در ۲۳ آبان می‌گوید: «احمدآقا [خمینی] گفت چرا شورا کار دانشجویان خط امام را تأیید نمی‌کند؟» (صورت مذاکرات/۹، ۱۴۷).

این بحث‌ها در آذرماه نیز ادامه پیدا می‌کند، به‌نحوی که اعضای شورا از عملکرد دانشجویان و تعیین شرط و شروط از جانب آنان برای مدیریت اوضاع شکایت می‌کنند. در جلسه ۴ آذر، درحالی‌که بنی‌صدر می‌گوید «این شورای ما مؤثر نیست، کسی شورا را تحویل نمی‌گیرد» و در جلسه ۶ آذر بازرگان می‌پرسد «روی این دانشجویان تا چه اندازه تسلط هست؟ آیا اطاعت از خود امام دارند؟» (صورت مذاکرات/۱۰، ۵۲ و ۹۳)، هاشمی رفسنجانی اطمینان می‌دهد آنان از امام حرف‌شنوی دارند. با این حال، تردیدها در ۸ آذر استمرار می‌یابد و این پرسش به میان می‌آید که در حوزه سیاست خارجی، بالأخره چه کسی تصمیم‌گیرنده است: «شورا یا بچه‌های سفارت یا آقا [؟]» (صورت مذاکرات/۱۰، ۱۰۸). این رابطه متشنج و بروز پیامدهای اشغال سفارت سبب می‌شود بهشتی در جلسه ۲۰ آذر هشدار دهد: «به نظر من، کوچک‌نگیرید. قضیه در سطح بین‌المللی حالتی پیدا می‌کند که در ایران ملوک‌الطوایفی است.» موسوی اردبیلی هم در همین جلسه می‌گوید: «آن‌ها [دانشجویان] برای خودشان حکومت مستقل اتخاذ کرده‌اند. روزبه‌روز توهین به شورا می‌کنند. می‌ترسم به جایی برسد که برای شورا هیچ حیثیتی باقی نماند که عمل کنند.» در نهایت، باهنر راه‌حلی میانه‌ارائه می‌کند: «ضمن این‌که نمی‌شود مهار کار را به دست دانشجویان داد، کنار

گذاشتن و بی‌خبر گذاشتن آن‌ها و اعلام این‌که چنین می‌کنیم خیلی درست نیست. آن‌ها [در هر حال] گروگان گرفته‌اند» (صورت مذاکرات/۱۰، ۲۸۴ و ۳۴۹).

با صدور اعلامیه دانشجویان مبنی بر لزوم محاکمه شاه، مباحث در جلسه ۲۸ آذر بالا می‌گیرد. سحابی در این باره می‌گوید: «گیر این بود با دانشجویان چه کنیم و با آقا چطور مطرح کنیم.» تحلیل بنی صدر آن است که «در دانشگاه‌ها، وضع طرفداران امام خراب می‌شود. ... جوّ دانشجویی سفارت را تأیید نمی‌کند؛ بازی می‌داند [که] نگه داشته‌اند رئیس‌جمهور را به مردم تحمیل کنند.» حبیبی اظهار نظر می‌کند: «من از دانشجویان خط امام می‌ترسم.» منتظری پیشنهاد آزادی گروگان‌ها را می‌دهد و هاشمی رفسنجانی اعلام می‌کند: «دانشجویان بریده‌اند» (صورت مذاکرات/۱۰، ۳۶۸-۳۶۵).

هم‌زمان با بحران فوق، شورا از ابتدای آذرماه بیش از گذشته درگیر درهم‌ریختگی و دخالت در امور دانشگاه‌ها می‌شود، از نتایج انتخابات شوراها در دانشگاه‌ها (جلسه ۱ آذر) تا تهدید انجمن اسلامی دانشجویان به تعطیلی دانشگاه‌ها و حمله به دانشگاه ارومیه: «جدایی دختر و پسر را مطرح کرده‌اند. ... یک عده حمله می‌کنند به دانشگاه و محل‌هایی که آن‌ها با هم بوده‌اند. خودش چک می‌زند توی گوش چند دختر. ... از طرف دیگر، به علت همین کارها، تحریکات گروه‌های چپ، فرقان و سازمان پیکار، دائم راهپیمایی دانش‌آموزان و دانشجویان [صورت گرفته] و اخیراً تیراندازی هوایی می‌شود» (۳ آذر). حبیبی در این جلسه با اشاره به تلاش برخی برای دخترانه پسرانه کردن دانشگاه‌ها می‌گوید: «به آقا [امام خمینی] گفتم، او گفت من دخالت نمی‌توانم کنم. من گفتم نه نفی و نه اثبات و مخالفت نکنید. گفتند اختلاط [دختر و پسر] اگر ضوابط شرعی رعایت شود اشکالی ندارد» (صورت مذاکرات/۱۰، ۴۶-۴۵). وی در جلسه ۱۲ آذر خبر می‌دهد که دانشگاه ارومیه در اعتراض به عملکرد مدیران محلی و تلاش برای تفکیک جنسیتی تعطیل شده است (صورت مذاکرات/۱۰، ۱۶۱). در همین ماه، ناآرامی‌های شدید در تبریز به مشکلات شورا اضافه می‌شود و بنی صدر در جلسه ۲۶ آذر خبر می‌دهد: «بچرخان قضیه دانشجویان هستند. گفته‌اند و چو انداخته‌اند دانشگاه تبریز، که طرفدار آن‌ها است، فارس هستند.» در جلسه ۲۷ آذر هم، از «وضع محیط علمی دانشگاه [تبریز]» گلایه می‌شود (صورت مذاکرات/۱۰، ۲۹۹ و ۳۵۶).

۱. خاطرات محمدحواد مظفر - که پس از راه‌اندازی دبیرخانه شورای انقلاب در ۱۹ آبان، مسئول روابط عمومی شورا شد و بیشتر دانشجوی دانشگاه ملی بود - نیز گویای بدبینی دانشجویان به شورای انقلاب است. وی می‌گوید: «آقای بهشتی یک بار گفتند جلسه شورای انقلاب که تمام شد به جلسه بیایید و خود را معرفی کنید تا اعضا برای ارتباط شما را بشناسند. ... جلسه که آغاز شد، من به‌عنوان بزرگ‌تر بچه‌ها با مواضع تند انقلابی شروع به انتقاد کردم که شورای انقلاب هیچ جایگاهی در میان جوانان و نیروهای انقلاب ندارد و شما راه را غلط می‌روید و از این حرف‌ها. صحبت من و دوستان که تمام شد، تنها کسی که موضع‌گیری کرد آقای هاشمی رفسنجانی بود که گفت آقای بهشتی! قرار ما این نبود؛ حرف‌های این آقایان جواب دارد و الان زمان پاسخ آن نیست. آقای بهشتی خیلی آدم رواداری بود و گفت دوستان ما بچه‌های انقلابی و پایبندی هستند و می‌توانیم جلسه دیگری بگذاریم و پیرامون همین مباحث صحبت شود. البته، جلسه دوم برگزار نشد» (شرق، ۱۴۰۱/۱۰/۲۲).

هم‌زمان با اختلاف با دانشجویان مستقر در سفارت و بحران در دانشگاه‌های مشهد، تبریز و ارومیه، مسئله چگونگی مدیریت کشور نیز بخش زیادی از مباحث شورا را تشکیل می‌دهد. با توجه به پذیرش استعفای دولت موقت، مقرر شد که شورای انقلاب این مدیریت را تا زمان تشکیل دولت جدید انجام دهد. بر این اساس، در جلسه ۲۲ آبان، چهار کمیسیون برای رسیدگی اولیه به لوایح تشکیل می‌شود که یکی از آن‌ها کمیسیون «فرهنگی، خدمات، آموزش و پرورش، آموزش عالی، بهداری، دادگستری، دادرسی انقلاب، ارشاد» با عضویت باهنر، حبیبی، بهشتی و شیبانی است. البته، در جلسه ۲۶ آبان اعلام می‌شود که شیبانی از این کمیسیون حذف شده و به کمیسیون دیگری رفته است (صورت مذاکرات/۹، ۱۳۵ و ۱۶۴).

تما این‌ها تمام داستان دانشگاه‌ها نیست. در کنار موارد یادشده، خواسته‌های دانشجویان در امور رفاهی و مسئله وام تحصیلی مطرح می‌شود. طبق گزارش حبیبی در جلسه ۱۲ آذر، «یکی از خواست‌های کوچک [این است که] ماهی هزار تومان به هر یک بدهند. سال گذشته سیصد تومان به ۶۰ درصد داده می‌شد؛ ۳۵ درصد سیصد و پنجاه تومان [می‌گرفتند برای] هزینه مسکن. ... سال قبل صد و چهل هزار و حالا صد و هفتاد و پنج هزار دانشجوی بود. مقداری مذاکره شد. مختصری پول گرفتیم [تا] براساس ۶۰ درصد و ۳۵ درصد کمک بدهیم» (صورت مذاکرات/۱۰، ۱۶۱). اعتراض به این امر با اشغال ساختمان مرکزی دانشگاه تبریز از سوی دانشجویان ادامه پیدا می‌کند؛ به‌ویژه آن‌که «برخی هر دو این وام [ها] را استفاده می‌کنند. معمولاً ۵۰ درصد ... [و] عده‌ای می‌گویند ۱۰۰ درصد را بدهید.» حبیبی در جلسه ۲۷ آذر می‌گوید: «این باجی بود [که] محمدرضا شاه داد»^۱ و توضیح می‌دهد با توجه به مشکلات بودجه‌ای کشور و انتظاراتی که وجود دارد، «آپرسنج برای تعیین مستضعف نداریم.» برای مدیریت این مشکل، پیشنهادهای مختلفی مطرح می‌شود: قطع پرداخت وام؛ پرداخت وام براساس خوداظهاری افراد؛ پرداخت وام زیر نظر شورای دانشکده‌ها؛ و نظارت بر پرداخت آن توسط صندوق رفاه دانشجویان (صورت مذاکرات/۱۰، ۳۴۳-۳۴۱).

۱. درباره این نکته، دو نظر متفاوت وجود دارد. از یک سو، در تأیید این گفته، می‌توان به پژوهش بیل استناد کرد که درباره دانشگاه پهلوی شیراز می‌نویسد: «دستگاه مدیریت با ارائه نظام کمک‌هزینه دانشجویی ... کوشید وفاداری دانشجویان را به دست آورد» و برآورد می‌کند که بین ۶۰ تا ۹۰ درصد دانشجویان این دانشگاه در سال تحصیلی ۶۷-۱۹۶۶ ماهانه بین صد تا دویست و پنجاه تومان دریافت می‌کردند (بیل، ۱۳۸۷، ۱۴۴-۱۴۳ و ۱۷۱). از سوی دیگر، علم در خاطرات خود (۱۴ شهریور ۱۳۴۶/۵ سپتامبر ۱۹۶۷) آورده است: «امروز ... در هیئت امنای دانشگاه تهران، که اخیراً قانونی شده، شرکت جستیم. وزرا در گرفتن شهریه پافشاری می‌کردند. من هم پرنسپ را قبول داشتم، ولی می‌گفتم بگیرید و پس بدهید؛ یعنی در حقیقت پرنسپ را اجرا کنید، ولی از مردم بدبخت که این همه بیچاره هستند عملاً چیزی نگیرید. از دست دیگر، به‌عنوان شهریه یا بورس، پول را به آن‌ها برسانید. من در دانشگاه شیراز همین کار را می‌کنم، ولی به‌زحمت زیر بار رفتند» (علم، ۱۳۹۳، ۱۴۹-۱۴۸). درودیان هم در اردیبهشت ۱۳۴۶ فشار دانشگاه‌های دولتی را برای دریافت شهریه از دانشجویان نقد می‌کند (درودیان، ۱۳۴۶).

در این دوره، حتی بحث تعطیلی پنجشنبه در دانشگاه‌ها مورد اختلاف است: «دانشجویان و استادان، به خصوص در بعضی قسمت‌ها، مایل هستند پنجشنبه تعطیل بشود، مثل پلی تکنیک. اختلاف شدید هم در دانشگاه تهران و پلی تکنیک بین کادر اداری و مدیریت که جهت استادان است [وجود دارد که می‌گویند] پنجشنبه را کار می‌کنیم، روزهای بعد تا ۱/۵ بعد از ظهر [باشد]. بدین جهت وضع بدتر شده؛ استاد گفته نمی‌آیم، رئیس دانشکده گفته غائب [محسوب می‌شوید]» (صورت مذاکرات/۱۰، ۲۶۳-۲۶۲).

۳-۳. گام سوم. حرکت در چند مسیر

با آغاز سال ۱۳۵۹ و نزدیک شدن زمان تشکیل مجلس اول و شروع فعالیت دولت بنی صدر، معلوم بود که شورای انقلاب به پایان حیات خود نزدیک می‌شود و دیگر دلیلی برای ادامه کار آن وجود ندارد، اما در همان اندک زمان باقی مانده، بر مشکلات افزوده شد. مهم‌ترین رویداد در این مدت کوتاه نیز وقوع انقلاب فرهنگی بود که مسیر نظام آموزش عالی ایران را برای همیشه تغییر داد. پیش از آن، باید اشاره کنیم که در چهار ماه نخست سال، شورای انقلاب چند مصوبه صادر کرد که همه برای تعیین سمت و سوی آموزش عالی ایران مهم تلقی می‌شدند؛ اما براینده این مصوبات را می‌توان حرکت هم‌زمان در چند مسیر^۱ نامید.

با آغاز ترم دوم سال تحصیلی ۵۹-۱۳۵۸، رقابت‌ها و درگیری‌ها در سطح دانشگاه‌ها افزایش یافت که موجب تعطیلی مکرر کلاس‌ها می‌شد. در واقع، حادثه‌ای نبود که بازتابی در دانشگاه‌های کشور نداشته باشد و هر گروهی سعی می‌کرد، به خصوص با توجه به دانشجویان هوادار خود، ابتکار عمل را در دست بگیرد. تلاش شورای انقلاب برای کاستن از التهاب ناشی از مشاجرات و رقابت‌های سیاسی بیهوده بود. بنابراین، این تلقی پدید آمد که دانشگاه‌ها «کانون رادیکالیسم سیاسی» و از کنترل خارج شده‌اند (فراستخواه، ۱۳۸۷، ۵۱۸). در چنین فضایی، پیام امام در نوروز ۱۳۵۹ صادر شد که اعلام می‌کرد: «امسال سالی است که باید امنیت به ایران برگردد.» ایشان در ادامه خواستار ایجاد «انقلاب اساسی در تمام دانشگاه‌های سراسر ایران» شد «تا اساتیدی که در ارتباط با شرق و یا غرب‌اند تصفیه گردند و دانشگاه محیط سالمی شود برای تدریس علوم عالی اسلامی» (خمینی، ۱۲/۱۳۸۹، ۲۰۴ و ۲۰۷). در ادامه، بخشنامه‌ای در ۱۹ فروردین مبنی بر ممنوعیت فعالیت گروه‌های سیاسی در دانشگاه‌ها صادر شد. با این حال، تداوم زدوخورد، از جمله حادثه مشهور دانشگاه تبریز در ۲۶

۱. با توجه به عدم انتشار صورت مذاکرات شورا در فاصله دی ۱۳۵۸ تا تیر ۱۳۵۹، از این جا به بعد ناچاریم بر مصوبات تمرکز کنیم. در این فاصله، اتفاقات مهم دیگری در دانشگاه‌ها رخ داد که انتشار سایر مجلدات صورت مصوبات می‌تواند به درک بهتر این دوره کمک کند.

فروردین ۱۳۵۹، سبب شد شورای انقلاب در ۲۹ فروردین بیانیه‌ای صادر و سه روز مهلت (۳۱ فروردین تا ۲ اردیبهشت) برای بستن دفاتر گروه‌ها در دانشگاه‌ها تعیین کند. در این بیانیه گفته شده بود که دانشگاه‌ها پس از پایان امتحانات، از ۱۵ خرداد تعطیل خواهد شد. در ادامه نیز فرمان تشکیل ستاد انقلاب فرهنگی در ۲۴ خرداد با هدف «برنامه‌ریزی رشته‌های مختلف و خط‌مشی فرهنگی آینده دانشگاه‌ها براساس فرهنگ اسلامی و انتخاب و آماده‌سازی اساتید شایسته متعهد و آگاه و دیگر امور مربوط به انقلاب آموزشی اسلامی» صادر شد (خمینی، ۱۲/۱۳۸۹، ۴۳۲).

در چنین زمینه‌ای، مهم‌ترین مصوبه شورای انقلاب، که سیاستگذارانه تلقی می‌شود و البته با تشکیل ستاد انقلاب فرهنگی عملاً رها شد، لایحه تشکیل شورای عالی فرهنگ و آموزش عالی در ۱۷ اردیبهشت است که به نظر می‌رسید با اجرایی شدن آن، دوره جدیدی از حیات نظام آموزش عالی ایران آغاز شود. این شورا قرار بود وابسته به وزارت فرهنگ و آموزش عالی و دارای بیست عضو رسمی (پیوسته) و حداکثر ده عضو افتخاری (وابسته) باشد که همگی با پیشنهاد وزیر فرهنگ و آموزش عالی و حکم رئیس‌جمهور منصوب شوند.^۱

براساس این لایحه، قرار بود هیچ‌یک از مقررات مربوط به آموزش عالی و نیز مقررات مربوط به مسائل فرهنگی و هنری که به وظایف این شورا ربط پیدا می‌کند، پیش از تصویب در شورا رسمیت نداشته باشد. در نتیجه، شورا از وظایف بیست‌گانه‌ای برخوردار بود که اختیارات زیادی بدان می‌داد، از جمله تعیین خط‌مشی کلی آموزش عالی ایران؛ بررسی و تصویب هدف‌های نظام آموزش عالی و پژوهش‌های علمی و فرهنگی و هنری براساس خط‌مشی کلی در این زمینه‌ها؛ تعیین اصول کلی برنامه‌های آموزشی و پژوهشی دانشگاهی و تصویب برنامه‌های مؤسسات آموزشی و پژوهشی؛ بررسی طرح‌ها و لوایح قانونی مربوط به فرهنگ و آموزش عالی پیش از طرح در مجلس شورا؛ تعیین ضوابط تأسیس مؤسسات آموزش عالی؛ بررسی و تصویب اساسنامه مؤسسات آموزشی و پژوهشی و صدور اجازه تأسیس، توسعه و تجهیز و نیز جلوگیری از ادامه فعالیت و انحلال مؤسسات آموزشی و پژوهشی و فرهنگی و هنری؛ تعیین ضوابط مربوط به تشخیص ارزش علمی گواهینامه‌های آموزش

۱. اعضای رسمی (پیوسته) عبارت بودند از: وزیر فرهنگ و آموزش عالی؛ وزیر آموزش و پرورش؛ یک نفر از اعضای شورای نگهبان یا با معرفی آن شورا؛ شش نفر صاحب‌نظر از هر یک از رشته‌های علوم پزشکی و پیراپزشکی، علوم مهندسی، کشاورزی، علوم انسانی و اجتماعی، علوم پایه و هنرهای زیبا؛ دو نفر از اعضای شورای عالی آموزش و پرورش؛ دو نفر از صاحب‌نظران صنایع به انتخاب وزارت صنایع؛ یک نفر از صاحب‌نظران در کشاورزی به انتخاب وزارت کشاورزی؛ چهار نفر از صاحب‌نظران در مسائل آموزش عالی، فرهنگ و هنر و پژوهش کشور؛ یک نفر از صاحب‌نظران برنامه‌ریزی آموزشی و پژوهشی سازمان برنامه و بودجه؛ و مسئول تحقیقات و برنامه‌ریزی علمی و آموزشی وزارت فرهنگ و آموزش عالی. همچنین اعضای وابسته در صورت لزوم برای شرکت در جلسات شورا دعوت می‌شدند، حق شرکت در مذاکرات را بدون مشارکت در رأی‌گیری داشتند و باید چهار نفر از دانشجویان دانشگاه‌ها در میان آنان بودند.

عالی داخل کشور و ارزشیابی مدارک خارجی؛ بررسی و تصویب مقررات، اصول و ضوابط لازم برای گزینش و تربیت و استخدام هیئت علمی (آموزش و پژوهشی)؛ بررسی و تصویب مقررات مربوط به نحوه گزینش دانشجو؛ بررسی و تصویب مقررات مربوط به اعزام دانشجو به خارج از کشور و آیین‌نامه‌های مربوط به نظارت و سرپرستی آنان؛ و تهیه و بررسی و تصویب طرح‌های لازم برای بسیج و مشارکت مردم در امر آموزش عالی، پژوهش و فرهنگ و هنر.

در اجرای این قانون، در ۱۸ تیر، وزارت فرهنگ و آموزش عالی موظف شد مقدمات لازم را برای هماهنگ‌سازی، تمرکز و ادغام سازمان و بودجه مراکز، مؤسسات، بنیادها، دفاتر تحقیقاتی و پژوهشی در کلیه زمینه‌های علمی (علوم و علوم انسانی) فراهم آورد و مرکز ملی تحقیقات علمی را از ادغام همه آن‌ها ایجاد کند. هدف از تأسیس این شورا «تحقق یک فرهنگ انقلابی و ایجاد یک نظام آموزشی نو در آموزش عالی و برقراری معیارهای جدید در پژوهش‌های بنیادی» اعلام شده بود که لازمه آن «انتقال نظام آموزش جامعه انقلابی به درون دانشگاه‌ها و اعمال آن در زمینه‌های پژوهشی و بیان آن در تظاهرات فرهنگی و هنری است»^۱

در همین مدت کوتاه، چند تصمیم دیگر در راستای بازآرایی وضعیت دانشگاه‌ها و مؤسسات فرهنگی و آموزشی کشور در شورا گرفته شد: الحاق کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان به وزارت فرهنگ و آموزش عالی (۱۷ اردیبهشت) و تصویب اساسنامه جدید آن (۳۱ اردیبهشت)؛^۲ موافقت با تبدیل سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی به شرکت سهامی وابسته به وزارت فرهنگ و آموزش عالی (۲۵ تیر)؛ و موافقت با انتقال اموال منقول و غیرمنقول و بودجه دانشسرای عالی فنی کرمان به دانشگاه کرمان (۲۶ تیر). نکته آن‌که شورا اساسنامه سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران را هم در ۲۱ تیر تصویب می‌کند که «از افراد مخترع و مبتکر و محقق حمایت کرده و زمینه رشد و هماهنگی آن‌ها را در مسائل علمی و صنعتی فراهم می‌کند.» ولی سه روز بعد (۲۴ تیر)، با اصلاح اساسنامه، آن را وابسته به دفتر ریاست جمهوری – و نه وزارت فرهنگ و آموزش عالی – اعلام می‌کند. در این مدت، تصمیماتی هم بنا به اقتضای نیازها و مسائل روز اخذ شد، مانند موافقت با پیشنهاد وزارت فرهنگ و آموزش عالی در مورد پذیرش معلولین انقلاب و خانواده شهدا که دارای مدرک تحصیلی دیپلم و فوق‌دیپلم هستند و برای ادامه تحصیل در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی آمادگی و

۱. یک روز بعد (۱۹ تیر)، وزارت فرهنگ و آموزش عالی تصویب کرد که شورای پژوهش‌های علمی کشور، دفتر همکاری‌های بین‌المللی، شورای آموزش پزشکی، شورای گسترش آموزش عالی، معاونت نظارت بر امور آموزشی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور، سازمان سنجش آموزش کشور و مرکز ارزشیابی آموزشی سازمان سنجش آموزش کشور در مؤسسه تحقیقات و برنامه‌ریزی علمی و آموزشی آن وزارتخانه ادغام شوند.

۲. این تصمیم دیری نپایید و در ۸ اسفند ۱۳۶۰، طبق مصوبه هیئت وزیران، کانون از وزارت فرهنگ و آموزش عالی منتزع و به وزارت آموزش و پرورش ملحق شد.

علاقه دارند (۱۴ خرداد)؛ و لایحه قانونی راجع به تصویب رساله دانشجویان ایرانی دانشگاه‌های آمریکا در ایران (۹ تیر). بر این اساس، دانشجویان ایرانی که تحصیلات خود را در دانشگاه‌های آمریکا به پایان رسانده بودند، ولی با توجه به قطع رابطه با آن کشور موفق به دفاع از رساله‌شان نشده بودند، می‌توانستند از رساله خود در ایران دفاع کنند و دانشنامه مربوط را دریافت کنند.

چنان‌که می‌دانیم، مهم‌ترین تصمیم شورای انقلاب در این سال، مصوبه مشهور «تحقق برنامه‌های ستاد انقلاب فرهنگی» در ۲۵ تیرماه ۵۹ است. این مصوبه صراحت داشت که دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی موظف‌اند هم نیروهایی را که بر اثر تعطیلی این مراکز آزاد شده‌اند (اعضای هیئت علمی، کارمندان و عوامل خدماتی) و هم امکانات آموزشی و تجهیزات و وسایل کارگاهی خود را در اختیار برنامه‌هایی بگذارند که توسط ستاد انقلاب فرهنگی طرح و به اجرا درمی‌آید. با این مصوبه، حوزه اختیارات وزارت فرهنگ و آموزش عالی و مؤسسات آموزش عالی بیش از پیش کاهش یافت.

مصوبات شورای انقلاب درباره مسائل آموزش عالی و دانشگاه‌های کشور به آن‌چه بیان شد محدود نمی‌شود، بلکه مصوبات دیگری هم به چشم می‌خورد که هر یک نشانی از شرایط، مسائل و گاه دغدغه‌های آن دوره دارد. برخی از این مصوبات حالت کلی داشته است، مانند عضویت یکی از استادان دانشگاه تهران در کمیسیون برای صدور پروانه نشریات (۲۵ مرداد ۱۳۵۸)؛^۱ تفویض وظایف و اختیارات هیئت امنای صندوق‌های رفاه دانشجویان به وزیر فرهنگ و آموزش عالی (۳ آذر ۱۳۵۸)؛ و تأمین اعتبار هزینه برگزاری امتحانات داوطلبان ورود به دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی در سال ۵۹ (۲۳ تیر ۱۳۵۹). در کنار این موارد، برخی از این مصوبات هم ناظر به مسائل موردی بوده است، مانند اجازه به دانشگاه پلی‌تکنیک برای پرداخت مقرری به وراث قانونی استاد کامران نجات‌اللهی (۱۷ خرداد ۱۳۵۸)؛ موافقت با پرداخت اضافه‌کار ساعتی به پزشکان، پرستاران و بهیاران بیمارستان‌های وابسته به دانشگاه‌ها (۲۲ اسفند ۱۳۵۸)؛ موافقت با برقراری حقوق وظیفه به وراث قانونی استاد مرتضی مطهری توسط دانشگاه تهران (۳۱ اردیبهشت ۱۳۵۹)؛ و اجازه به صندوق‌های رفاه دانشجویان برای پرداخت جرایم نقدی تعدادی از دانشجویان ایرانی که قبل از انقلاب به دلیل شرکت در تظاهرات در حمایت از رهبر انقلاب اسلامی ایران در دادگاه‌های آلمان فدرال محکوم شده بودند (۲۳ تیر ۱۳۵۹). در این میان، چند مصوبه هم درباره موافقت با ادامه خدمت برخی استادان دانشگاه‌ها با بیش از سی سال سابقه خدمت وجود دارد.

فصلنامه مطالعات دانشگاه

۱۳۰

دوره ۱، شماره ۲
زمستان ۱۴۰۱
پیاپی ۲

۱. طبق صورت مذاکرات، ابتدا انتخاب یکی از استادان از سوی وزیر فرهنگ و آموزش عالی پیشنهاد شد، ولی بازرگان پیشنهاد داد: «حق را به دلیل شیخوخیت بدهید به دانشگاه تهران» (صورت مذاکرات/۶، ۱۵).

۴. نتیجه‌گیری

شورای انقلاب در شرایطی بحرانی پدید آمد و در شرایطی بحرانی به کار خود پایان داد. این شورا در تمام مدت حیات خود با واقعیتی به نام «حاکمیت دوگانه» روبه‌رو بود؛ چه در آذر تا بهمن ۱۳۵۷ و چه در بهمن ۱۳۵۷ تا تیر ۱۳۵۹، دوره نخست در رقابتی آسان با دولت بختیار و دوره دوم در رقابتی دشوار با نهادهای مردمی تازه‌تأسیس. عواملی چند، مانند ضعف نظام اداری و اجرایی و ضعف گروه‌های میانجی، مشکل حاکمیت دوگانه را به تدریج عمیق‌تر و دشوارتر کرد و در تمام مدت بر تمام فعالیت‌های آن سایه انداخت. روشن است که فعالیت در چنین فضای آکنده از تعارض و طلب انتقام و تغییری تا چه اندازه دشوار است. چنان‌که گفته شد، همسویی اندکی هم درون شورا به چشم می‌خورد و کمتر موضوعی بود که محل اختلاف نباشد.

در این میان، مؤسسات آموزش عالی، به‌ویژه دانشگاه‌ها، از تندباد حوادث در امان نبودند. به‌خصوص نباید شتاب عمومی برای تغییر از یک سو و انتظارات فزاینده تعداد زیادی از استادان و دانشجویان برای دگرگونی‌های بنیادین در دانشگاه را از سوی دیگر فراموش کرد. بیل در سال ۱۹۷۲ در وصف دانشجوی برانداز ایرانی نوشته بود که وی «نماینده بیگانه‌ترین، فرارترین و تهدیدکننده‌ترین نیرو درون طبقه متوسط جدید است. وی براندازی از جا کنده شده است که عمدتاً به رد و از هم دریدن نظام شبکه‌ای مشغول است. وی در بسیاری از عرصه‌ها و در سطوح خانوادگی، دینی و آموزشی با روابط منازعه و تمکین شخصی در ستیز است. وی تعهد اندکی در قبال پیوندهای قدرت سنتی حس می‌کند و می‌کوشد آن‌ها را که وجود او را احاطه کرده‌اند، از هم بگسلد» (بیل، ۱۳۸۷، ۱۶۶). استادان و کارمندان هم مشکلات و انتقادات خود را نسبت به وضعیت محیط کار داشتند و اینک انتظارات و اعتراضات دانشگاهی بیش از گذشته با رقابت‌های سیاسی و ایدئولوژیک پیوند خورده بود.

در مقاله حاضر، تلاش شد با مرور مصوبات و صورت مذاکرات شورای انقلاب، تا حدودی روشن شود که در این نهاد مهم چه برداشتی از مسائل نظام آموزش عالی و اجزای آن وجود داشت و چه واکنش‌هایی در جهت مدیریت اوضاع صورت می‌گرفت. بر این اساس، چهار گونه بحث و مصوبه در سه مقطع زمانی (۱۳۵۷ تا ۱۳۵۹) شناسایی شد: ۱. برای تغییر ساختار و بازآرایی؛ ۲. برای مدیریت مسایل جاری؛ ۳. برای حل مشکلات برجای مانده از گذشته؛ و ۴. برای پاسخگویی به مطالبات و چانه‌زنی‌های گروه‌های مختلف اجتماعی و سیاسی. اگر بحث‌ها و مصوبات در ابتدای امر بیشتر متوجه تغییرات ساختاری است، مشکلات به‌سرعت رخ می‌نماید و با مطالبات و فشارهای سیاسی - اجتماعی درهم آمیخته می‌شود و این مسئله باعث می‌شود شورا به ناچار در چند مسیر به‌صورت هم‌زمان حرکت کند.

با این تفصیل، به نظر می‌رسد آن‌چه در شورای انقلاب وجود داشت تصاویر و برداشت‌های مختلفی از نظام آموزش عالی یا دانشگاه بود که کمترین اشتراکی با یکدیگر نداشتند و حتی چند بار بر سر این موضوع مشاجره درمی‌گیرد که چه کسی دانشگاه و مسائل آن را بهتر می‌شناسد. بی‌تردید، بخشی از این امر به پیشینه تحصیلی اعضا برمی‌گردد و بخشی از آن به نوع رابطه آنان با دانشگاهیان در سال‌های قبل از انقلاب. اما صورت مذاکرات نشان می‌دهد که نگرانی درباره قدرت و جایگاه شورا و هراس از آن‌چه که احتمالاً بر اثر سرعت و گستره تحولات رخ خواهد داد، در موضع‌گیری آنان در قبال تحولات دانشگاه‌ها یا فعالیت‌های دانشجویی تأثیر زیادی داشته است. به همین خاطر است که درباره آغاز یا عدم آغاز سال تحصیلی ۱۳۵۸، بعضی از مخالفان تعطیلی در جلسه بعد موافق و برخی از موافقان تعطیلی در جلسه بعد مخالف می‌شوند! مسئله وقتی جالب‌تر می‌شود که سخنان برخی از اعضا در جلسات شورا با موضع‌گیری عمومی و مطبوعاتی آنان در آن زمان مقایسه شود، که این کار البته فرصتی دیگر می‌طلبد!

به هر صورت، هدف و نتیجه نهایی این بررسی ارائه تحلیلی لزوماً متفاوت از دیگر مطالعات نیست؛ اما شاید بتواند اولاً تصویر دقیق‌تری از دوره‌ای کوتاه — اما مهم — ترسیم کند که اغلب به دلیل اهمیت انقلاب فرهنگی، کمتر مورد توجه و بررسی قرار می‌گیرد؛ و ثانیاً نشان دهد که گذشته هنوز نگذشته است.

۵. تعارض منافع

هیچ‌گونه تعارض منافی توسط نویسنده بیان نشده است.

منابع

- اطلاعات (۱۳۵۸/۸/۳). استاد پلی تکنیک گروگان گرفته شدند. <https://www.ettelaat.com/>
- اطلاعات (۱۳۵۸/۸/۳). ماجرای اشغال هتل های تهران به وسیله دانشجویان. <https://www.ettelaat.com/>
- اطلاعات (۱۳۵۸/۸/۶). دانشجویان در شهرستان ها نیز هتل ها را اشغال کردند. https://www.ettelaat.com
- اطلاعات (۱۳۵۸/۸/۸). دانشجویان هتل لادن اراک را اشغال کردند. https://www.ettelaat.com
- اطلاعات (۱۳۵۸/۸/۹). هتل کورش شیراز به تصرف دانشجویان درآمد. https://www.ettelaat.com
- ایرنا (۱۳۹۷/۱۰/۲۳). سلیمی نمین: نسخه دست نویس مذاکرات شورای انقلاب به روشن شدن مسائل کمک می کند.
- آرنت، هانا (۱۳۸۱). انقلاب (مترجم: عزت الله فولادوند). تهران: خوارزمی. (تاریخ اصل اثر ۱۹۶۳)
- بازرگان، مهدی (۱۳۶۲). مشکلات و مسائل اولین سال انقلاب از زبان مهندس بازرگان. تهران: نهضت آزادی ایران.
- بازرگان، مهدی (۱۳۷۷). شصت سال خدمت و مقاومت، خاطرات مهندس مهدی بازرگان [گفت و گو با سرهنگ غلامرضا نجاتی]، جلد دوم. تهران: رسا.
- بیل، جیمز (۱۳۸۷). سیاست در ایران: گروه ها، طبقات و نوسازی (مترجم: علی مرشدی زاد). تهران: اختران. (تاریخ اصل اثر ۱۹۷۲)
- پیمان، مریم (۱۴۰۱). واکاوی رویداد انقلاب فرهنگی دانشگاه ها در روزنامه اطلاعات (بهمن ۱۳۵۷ - بهمن ۱۳۶۳) (پایان نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران، ایران.
- تهرانیان، مجید (۱۳۹۶). دانشگاه، ارتباطات و توسعه ملی در ایران (به کوشش: هادی خانیکی). تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- خمینی، روح الله (۱۳۸۹). صحیفه امام، جلد های ۵، ۱۰ و ۱۲. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی. درودیان، رضا (۱۳۴۶). دولت، دانشگاه، دانشجوی. ماهنامه مسائل ایران، ۴(۹)، ۴۹-۴۶.
- ذاکرسالحي، غلامرضا (۱۳۸۸). بررسی ابعاد حقوقی و مدیریتی استقلال دانشگاه ها در ایران: موضوع ماده ۴۹ قانون برنامه چهارم توسعه و تدوین راهکارهای اجرایی تحقق آن. فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی، ۱۵(۳)، ۱۰۶-۷۹.
- رضوی، مسعود (۱۳۷۶). هاشمی و انقلاب. تهران: همشهری.
- رینگر، مونیکا (۱۳۸۱). آموزش، دین و گفتمان اصلاح فرهنگی در دوران قاجار (مترجم: مهدی حقیقت خواه). تهران: ققنوس. (تاریخ اصل اثر ۲۰۰۱)
- سانلی، مجید (۱۳۸۴). شورای انقلاب اسلامی ایران. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

سحابی، عزت‌الله (۱۳۷۷). در شورای انقلاب چه گذشت (مصاحبه). ماهنامه ایران فردا، ۵۱. شرف‌زاده، محمد (۱۳۸۳). انقلاب فرهنگی در دانشگاه‌های ایران. تهران: پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی.

شرق (۱۴۰۰/۱۰/۲۲). بالاترین حقوق شورای انقلاب را آقا ایوب آبدارچی می‌گرفت.

صورت مذاکرات شورای انقلاب. جلد‌های ۱، ۳، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹ و ۱۰ (نسخه الکترونیکی).

علم، امیراسداله (۱۳۹۳). یادداشت‌های علم، جلد ۷ (ویراسته: علینقی عالیخانی). تهران: معین.

علی‌بیگی، زهرابیگم؛ دهقان‌نژاد، مرتضی؛ و جعفری، علی‌اکبر (۱۳۹۶). کارویژه‌های شورای انقلاب در دوره انتقال قدرت در فرایند نظام‌سازی جمهوری اسلامی. فصلنامه پژوهش‌های انقلاب اسلامی، ۶(۲۳)، ۱۸۱-۲۰۳.

فراستخواه، مقصود (۱۳۸۷). سرگذشت و سوانح دانشگاه در ایران. تهران: رسا.

مناشری، دیوید (۱۳۹۶). نظام آموزشی و ساختن ایران مدرن (مترجم: محمدحسین بادامچی و عرفان مصلح). تهران: حکمت سینا. (تاریخ اصل اثر ۱۹۹۲)

میلانی، محسن (۱۳۸۱). شکل‌گیری انقلاب اسلامی از سلطنت پهلوی تا جمهوری اسلامی (مترجم: مجتبی عطارزاده). تهران: گام نو. (تاریخ اصل اثر ۱۹۸۸)

نبوی، سیدعبدالمیر (۱۳۹۲). دانشگاه آرمانی در جمهوری اسلامی. در مجموعه مقالات فرهنگ، دانشگاه و پژوهش. تهران: پژوهشگاه مطالعات فرهنگی، اجتماعی و تمدنی.

هاشمی رفسنجانی، اکبر (۱۳۸۳). کارنامه و خاطرات سال‌های ۱۳۵۷ و ۱۳۵۸: انقلاب و پیروزی. تهران: دفتر نشر معارف انقلاب.

هوشمند، احسان (۱۴۰۰). بررسی چگونگی و فرایند وقوع پدیده انقلاب فرهنگی. ویژه‌نامه دوماهنامه چشم‌انداز ایران.

Ashraf, A., & Banuazizi, A. (1985). The State, Classes and Modes of Mobilization in the Iranian Revolution. *State, Culture and Society*, 1(3), 3-40.

Fatemi, K. (1982). Leadership by Distrust: The Shah's Modus Operandi. *The Middle East Journal*, 36(1), 48-61.

Rodee, C. C., Anderson, T. J., Christol, C. Q., & Green, T. G. (1983). Culture Conflict and the Politics of Change (Chapter 14). In *Introduction to Political Science*. New York: McGraw Hill.